

RESNICA IN UPODOBITEV GROZE.
PRIMERJAVA PRIČEVANJ IN FILMSKE UPODOBITVE
ŽIVLJENJA V KONCENTRACIJSKEM TABORIŠČU
ZGODOVINA

RAZISKOVALNA NALOGA

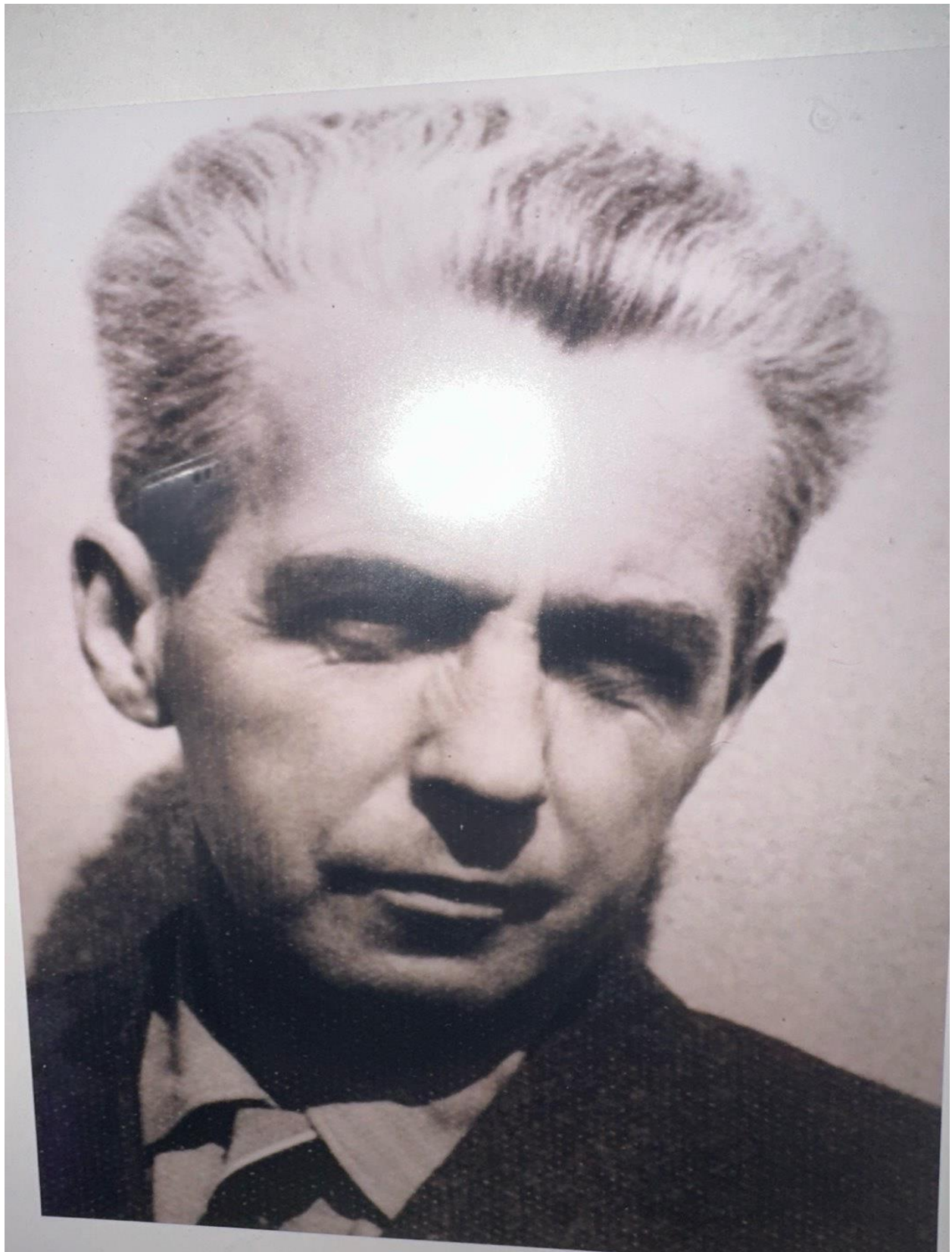
Jan Gobec, Ostap Korošec

4. E

Mentorica: prof. Eva Ravbar

Ljubljana, marec 2025

GIMNAZIJA ŠENTVID
LJUBLJANA

Slika 1: Vinko Križaj po 2. Svetovni vojni (pridobljeno iz družinskega arhiva družine Korošec)

Slika 2: Milica Grile pred 2. Svetovno vojno (pridobljeno iz družinskega arhiva družine Korošec)

Povzetek

Raziskovalna naloga obravnava holokavst skozi primerjavo pričevanj preživelih in filmskih upodobitev življenja v koncentracijskih taboriščih. Glavni cilj je raziskati, kako filmi, kot sta Savlov sin in Schindlerjev seznam, odražajo resnične izkušnje tistih, ki so preživeli grozote taborišč, ter kakšen vpliv imajo na mlajše generacije.

Poseben poudarek je namenjen pričevanjem v obliki pisem, ki razkrivajo osebne zgodbe, polne bolečine, izgube, a tudi upanja. V teh zapisih se izrisujejo nečloveške razmere v taboriščih – neprestana lakota, izčrpavajoče delo in nenehen strah pred smrtjo. A med vrsticami se najdejo tudi trenutki človečnosti: majhne geste solidarnosti, prijateljstva in neomajna želja po preživetju. Ti zapisi niso le zgodovinski dokumenti, ampak osebni glasovi, ki nas opominjajo, kako krhko je lahko človeško dostojanstvo.

Filma Savlov sin in Schindlerjev seznam vsak na svoj način pripovedujeta zgodbo holokavsta. Savlov sin s svojo intimno in surovo perspektivo poudarja psihološko plat trpljenja, medtem ko Schindlerjev seznam skozi dramatične prizore in simboliko prikazuje grozote tistega časa širši publiki. Rezultati ankete kažejo, da imajo filmi največji čustveni vpliv na mladostnike, saj so vizualno izraziti in neposredni. Kljub temu anketiranci prepoznavajo pomembnost ohranjanja pisnih pričevanj, saj ta prispevajo k širjenju zgodovinskega spomina in razumevanju preteklosti. Naloga poudarja pomen ohranjanja spomina na holokavst – ne le skozi filmske upodobitve, temveč predvsem skozi dokumentirana pričevanja. Čeprav filmi pritegnejo več pozornosti, so prav pisma tista, ki dajejo neprecenljiv vpogled v osebne izkušnje preživelih ter opominjajo, da se takšne tragedije nikoli več ne smejo ponoviti.

Ključne besede: holokavst, pričevanja, koncentracijska taborišča, spomin, filmi, vpliv na mladostnike.

English summary

The research paper examines the Holocaust through a comparison of survivor testimonies and film depictions of life in concentration camps. The main goal is to explore how films such as Son of Saul and Schindler's List reflect the real experiences of those who survived the horrors of the camps, and what impact they have on younger generations.

Special emphasis is placed on testimonies in the form of letters, which reveal personal stories full of pain, loss, but also hope. These records depict the inhuman conditions in the camps - constant hunger, exhausting work and constant fear of death. But between the lines there are also moments of humanity: small gestures of solidarity, friendship and an unwavering desire to survive. These records are not only historical documents, but personal voices that remind us of how fragile human dignity can be.

The films *Son of Saul* and *Schindler's List* each tell the story of the Holocaust in their own way. *Son of Saul*, with its intimate and raw perspective, highlights the psychological side of suffering, while *Schindler's List*, through dramatic scenes and symbolism, presents the horrors of that time to a wider audience. The results of the survey show that films have the greatest emotional impact on adolescents, as they are visually expressive and direct. Nevertheless, respondents recognize the importance of preserving written testimonies, as they contribute to the spread of historical memory and understanding of the past.

The task emphasizes the importance of preserving the memory of the Holocaust – not only through film depictions, but especially through documented testimonies. Although films attract more attention, it is the letters that provide invaluable insight into the personal experiences of survivors and a reminder that such tragedies must never be repeated.

Keywords: Holocaust, testimonies, concentration camps, memory, films, influence on young people.

Kazalo

1. Uvod	7
2. Koncentracijska taborišča	10
2.1 Definicija in opis taborišč	10
2.2 Seznam koncentracijskih taborišč	12
2.2.1. Koncentracijska taborišča	12
2.2.2. Uničevalna (iztrebljevalna) taborišča	13
2.2.3. Delovna taborišča	13
2.2.4. Tranzitna taborišča	14
2.2.5. Geta	14
2.2.6. Taborišča za vojne ujetnike (POW camps)	15
3. Povzetek pisem	15
4. Opis filmov	17
4.1 Savlov sin	17
4.1.1. Zgodovinska presoja vsebine filma Savlov sin	19
4.2. Schindlerjev seznam	20
4.2.1. Zgodovinska presoja vsebine filma Schindlerjev seznam	22
4.3 Primerjava filmov po avtentičnosti	23
4.4. Primerjava filma Savlov sin s pričevanji preživelih holokavsta	24
5. Analiza anketnega vprašalnika	25
6. Zaključek	31
7. Viri in literatura	34
8. Kazalo slik	35
9. Priloge	35
9.1 Pričevanje Vinkota (Ceneta) Križaja o izkušnjah v koncentracijskem taborišču:	35
9.2 Anketni vprašalnik	48

1. Uvod

Viseče na spomeniku holokavsta:

»Najprej so prišli po komuniste in nisem spregovoril, ker nisem bil komunist.

Potem so prišli po socialiste in nisem spregovoril, ker nisem bil socialist.

Potem so prišli po sindikaliste in nisem spregovoril, ker nisem bil sindikalist.

Potem so prišli po žide in nisem spregovoril, ker nisem bil žid.

Potem so prišli pome in ni bilo nikogar več, da spregovori zame.»

Pastor Martin Niemoller (1892–1984). Preživel iz koncentracijskih taborišč Sachsenhausen in Dachau.

Leta 1941 so sile osi (Nemčija, Italija in Madžarska) okupirale Slovenijo in jo razdelile med seboj. Nemčija je zasedla Gorenjsko, Štajersko in Koroško ter izvajala načrtno germanizacijo, prepoved slovenščine in deportacije Slovencev v Srbijo ali na prisilno delo v Nemčijo. Italija je okupirala Ljubljansko pokrajino in uvajala fašistično oblast, vključno z zapiranjem slovenskih šol in italijanizacijo. Madžarska je zasedla Prekmurje ter izvajala madžarizacijo. Okupatorji so želeli slovenski narod asimilirati ali uničiti, kar je ustvarilo občutek eksistenčne ogroženosti.

V teh razmerah je bila 26. aprila 1941 v Ljubljani ustanovljena Osvobodilna fronta slovenskega naroda (OF). Sprva je nastala kot Protiimperialistična fronta, združevala pa je več levih in naprednih skupin: komuniste, sokole, krščanske socialiste in kulturnike. Po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo junija 1941 se je preimenovala v Osvobodilno fronto, njena glavna naloga pa je postala organizacija upora proti okupatorju. (Režek in sod., 2021)

OF je kmalu popolnoma prevzela Komunistična partija Slovenije (KPS), ki je vodila odporniško gibanje in organizirala prve partizanske enote. Partizani so izvajali gverilske napade na okupatorja in si prizadevali za vzpostavitev lastne oblasti. Ker so komunisti iz OF izrinili druge politične skupine, se je v Sloveniji oblikovala druga fronta – protirevolucionarno gibanje, ki se je želelo upreti tako okupatorju kot tudi vzponu komunizma. (Režek in sod., 2021)

Razdelitev slovenskega naroda se je poglobila leta 1942, ko so italijanski okupatorji dovolili ustanovitev Vaških straž, ki so jih sestavljali slovenski protikomunistični borci. Po kapitulaciji Italije so se leta 1943 njihovi pripadniki večinoma pridružili Slovenskemu domobranstvu, ki je nastalo pod nemškim okriljem. Domobranci so prisegli zvestobo Hitlerju in sodelovali z nacističnimi okupatorji v boju proti partizanom, kar jih je postavilo na stran kolaboracije.

Po vojni so komunisti izvedli izvensodne poboje, v katerih je bilo ubitih na tisoče domobrancev in civilistov. Zaradi teh dogodkov ostaja vloga OF del zgodovinskih sporov, saj jo nekateri vidijo kot ključno gibanje za osvoboditev, drugi pa kot orodje za vzpon komunistične oblasti. Kljub delitvam ostaja dejstvo, da je OF organizirala odpor proti okupatorju in prispevala k temu, da je Slovenija po vojni ohranila svojo narodnost in postala del Jugoslavije. (Režek in sod., 2021)

Znotraj OF je delovala tudi Ljudmila (Milica) Grilc. Njena zgodba, v nasprotju z mnogo drugimi, se ni pozabila, in da se ne pozabi v prihodnosti, sva se jo odločila razisklati in deliti naprej.

“Tisti, ki pozabijo zgodovino, so obsojeni, da jo ponovijo” (George Santayana).

Več kot 20.000 Slovencev je bilo med drugo svetovno vojno deportiranih v nemška koncentracijska taborišča. Prvi med njimi so bili prostovoljci v španski državljanski vojni, zajeti v Franciji, ter koroški Slovenci. Z zasedenih slovenskih ozemelj so bili prvi jetniki poslani v taborišča že v prvih mesecih vojne, predvsem iz zaporov v Mariboru, Celju in Begunjah. Po kapitulaciji Italije leta 1943 so številni prišli v nemška taborišča iz italijanskih koncentracijskih taborišč in zaporov. Več kot tretjina deportiranih Slovencev je v taboriščih umrla.

Ob prihodu v taborišče je sledil proces sistematičnega razčlovečenja. Po natančnem popisu so taboriščnike ostrigli, razkužili in poslali pod tuš. Odvzeli so jim vsa oblačila in osebne predmete, obdržati so smeli le robec in zobno ščetko. Oblačila so bila shranjena v papirnatih vrečah v velikih skladiščih, dragocenejši predmeti pa posebej deponirani. Prve tri tedne so novi taboriščniki preživeli v karanteni.

Eden izmed preživelih je opisal izkušnjo ob prihodu:

“Skladišče je bilo ogromna baraka blizu vhoda v taborišče. Pod stropom so visele dolge vrste rjavih papirnatih vreč. Blizu vrat je bila mizica, za katero je sedel pisar v belo progasti uniformi, okrog pa nekaj enako oblečenih pomagačev in SS-ovcev. Morali smo se naglo sleči do nagega in oddati vso obleko, ki so jo spravili v papirnato vrečo, nanjo pa napisali številko, ki so nam jo istočasno napisali s tintnim svinčnikom tudi na roko. Oddati smo morali tudi vse drugo s kovčki in nahrbtniki vred. Dovoljeno je bilo obdržati le hrano, cigarete, zobno ščetko in kakšen robec. Ure, prstane in druge dragocenosti ter denar so spravili in posebej popisali. Seveda se je vsak težko ločil od svojih stvari, toda obljubljen nam je bilo, da bomo dobili, kadar bomo zapustili taborišče, vse spet nazaj.” (Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije, 2019)

Ta opis ponazarja nečloveške razmere in postopke, s katerimi so se soočali deportiranci ob prihodu v koncentracijska taborišča.

Za letošnjo raziskovalno nalogo sva se odločila kot nadaljevanje lanskoletne raziskovalne naloge s podobno temo, v katero sva se letos bolj natančno poglobila. Kot navdih sva dobila pisma prednikov, v katerih je podrobno zapisano življenje v koncentracijskih taboriščih. Pisma sva povezala s filmi, ki se od lanskoletnih razlikujejo po proračunu in avtentičnosti in jih primerjala med sabo. Sestavila sva tudi anketo, s katero od sošolcev in prijateljev dobila informacije o vplivu filmov in pisem na aktualne današnje teme. Pomembnosti tematike holokavsta se močno zavedava, zato sva raziskovalno nalogo delala z visoko mero občutljivosti. Cilj raziskovalne naloge pa ni samo ovrednotenje zastavljenih raziskovalnih vprašanj, temveč tudi ozaveščanje in širjenje znanja med mlade ljudi, saj se zgodovina ne sme nikoli pozabiti.

Raziskovalna vprašanja:

1. Manjši evropski filmi, ki opisujejo dogajanje holokavsta in njegovega ozadja so bolj avtentični in zgodovinsko natančni kot najbolj gledani (mainstream, velikoproračunski) ameriški filmi na to tematiko.
2. Vsebina evropskih filmov o holokavstu je podobna oz. se ujema s pričevanji preživelih iz tistega obdobja.

3. Filmske upodobitve življenja v koncentracijskem taborišču se mladostnikov bolj dotaknejo kot pričevanja (zapisi iz pisem).
4. Visokoprodukcijski (mainstream) filmi se bolj približajo gledalcu kot manjši, bolj avtentični evropski filmi.
5. Ozaveščanje holokavsta prek pisem in medijev povečuje empatijo in posledično spreminja pogled mladostnikov na družbo in pomembnost vzdrževanja miru.

Za ovrednotenje hipotez sva uporabila več raziskovalnih metod, kot so anketiranje, prebiranje literature na temo holokavsta in druge svetovne vojne ter ogled izbranih filmov. Filma sva izbrala na podlagi velikosti proračuna in ciljni publiko, oba filma pa sta visoko nagrajena in mednarodno priznana (Schindlerjev seznam, Savlov sin). Za preverjanje avtentičnosti vsebine izbranih filmov sva jo presodila glede na znana dejstva o holokavstu, najdena v literaturi. Film Schindlerjev seznam je eden največjih filmov na temo holokavsta, medtem ko je film Savlov sin manjši po proračunu in gledanosti, razlikuje pa se tudi po jeziku (madžarščina). Oba filma sta pomembna posrednika znanja o holokavstu, zato se je pomembno zavedati njune avtentičnosti.

2. Koncentracijska taborišča

2.1 Definicija in opis taborišč

Med letoma 1933 in 1945 je nacistična Nemčija vzpostavila obsežen sistem taborišč, ki je obsegal več kot 44.000 lokacij in predstavljal osrednje orodje nacističnega režima za preganjanje, izkoriščanje in uničenje milijonov ljudi. Sistem je vključeval koncentracijska, uničevalna, delovna in tranzitna taborišča ter geta, v katerih so bili pridržani Judje, Romi, politični nasprotniki, homoseksualci, invalidi, Jehovove priče, vojni ujetniki in številni drugi. Prva koncentracijska taborišča so nastala leta 1933 kmalu po Hitlerjevem prevzemu oblasti, njihov glavni namen pa je bil sprva zaprtje političnih nasprotnikov, predvsem komunistov in socialdemokratov. Eno prvih taborišč, Dachau, je kmalu postalo model za druga taborišča, ki so jih kasneje zgradili po celotni Nemčiji in okupirani Evropi.

Nacisti so razvili različne vrste taborišč, ki so služila specifičnim ciljem. Koncentracijska taborišča, kot so Dachau, Buchenwald in Sachsenhausen, so bila namenjena pridržanju in prisilnemu delu zapornikov, pri čemer so bili pogoji izjemno brutalni, hrana pomanjkljiva, zaporniki pa izpostavljeni mučenju in usmrtitvam. Delovna taborišča, kot je bil Gross-Rosen, so bila osredotočena na izkoriščanje prisilne delovne sile za nemško vojno industrijo, smrtnost med zaporniki pa je bila izjemno visoka. Najhujša so bila uničevalna taborišča, kot so Auschwitz-Birkenau, Treblinka, Sobibor in Belzec, ki so bila zgrajena izključno za množično pobijanje, predvsem Judov in Romov, v sklopu nacističnega načrta “končne rešitve” (Endlösung). Tisoči ljudi so bili vsak dan pomorjeni v plinskih celicah ali na druge načine. Poleg tega so obstajala tudi tranzitna taborišča, kot je bil Westerbork, kjer so deportirance začasno zadrževali pred prevozom v uničevalna taborišča, in taborišča za vojne ujetnike, kjer so nacisti izvajali sistematično izstradavanje in pobijanje sovjetskih ter poljskih vojakov.

Razmere v taboriščih so bile nepredstavljivo krute. Ob prihodu so zapornikom odvzeli vse osebne stvari, jih ostrigli in jim dodelili številko namesto imena. Vsakodnevno življenje je bilo zaznamovano s prisilnim delom, nečloveškimi higienskimi razmerami, lakoto in stalnim nasiljem. Številni so umrli zaradi bolezni, izčrpanosti, podhranjenosti ali brutalnih kazni. Medicinski poskusi, ki so jih nacistični zdravniki izvajali na zapornikih, so bili neetični in smrtonosni – najbolj znan je bil dr. Josef Mengele, ki je v Auschwitzu eksperimentiral na dvojčkih in invalidnih otrocih.

Osvoboditev taborišč se je začela sredi leta 1944, ko je sovjetska vojska vstopila v Majdanek, januarja 1945 pa so Sovjeti osvobodili še Auschwitz. Do aprila in maja 1945 so ameriške in britanske sile osvobodile Buchenwald, Dachau, Bergen-Belsen in druga taborišča, pri čemer so naleteli na tisoče izstradanih preživelih in množične grobove. Dokumentirani so bili neizpodbitni dokazi o genocidu, kar je vodilo v povojne procese proti nacističnim voditeljem, vključno z nürnberškimi procesi, kjer so številne odgovorne obsodili na smrt ali dolge zaporne kazni.

Sistem nacističnih taborišč ostaja eden najtemnejših zločinov v zgodovini človeštva. Holokavst, v katerem je bilo sistematično pobitih šest milijonov Judov in milijoni drugih žrtev, je pustil globoke posledice na svetovni zgodovini. Danes številna nekdanja taborišča delujejo kot muzeji in

spominski centri, ki opominjajo na grozote nacističnega režima in na pomen spoštovanja človekovih pravic, da se takšna tragedija nikoli več ne ponovi.

(United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC, 2023)

2.2 Seznam koncentracijskih taborišč

2.2.1. Koncentracijska taborišča

Koncentracijska taborišča (KZ – Konzentrationslager) so bila sprva namenjena pridržanju političnih nasprotnikov, kasneje pa tudi Judov, Romov, homoseksualcev, duševno in telesno prizadetih ter drugih skupin. Zaporniki so bili izpostavljeni mučenju, prisilnemu delu in pogosto tudi množičnim pobojem.

Najpomembnejša koncentracijska taborišča:

- Dachau (Nemčija, 1933) – prvo koncentracijsko taborišče, služilo kot model za druga taborišča.
- Sachsenhausen (Nemčija, 1936) – urjenje SS stražarjev, model za prihodnja taborišča.
- Buchenwald (Nemčija, 1937) – eno največjih taborišč, močno povezano s prisilnim delom.
- Ravensbrück (Nemčija, 1939) – koncentracijsko taborišče za ženske.
- Neuengamme (Nemčija, 1938) – prisilno delo v vojni industriji.
- Flossenbürg (Nemčija, 1938) – prisilno delo v kamnolomih.
- Gross-Rosen (Poljska, 1940) – prisilno delo v kamnolomih.
- Mauthausen (Avstrija, 1938) – izjemno brutalni pogoji, taborišče za “nepopravljive” zapornike.
- Stutthof (Poljska, 1939) – mučenje in množične usmrtitve.

- Natzweiler-Struthof (Francija, 1941) – medicinski poskusi in usmrtnitve.

(United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC, 2023)

2.2.2. Uničevalna (iztrebljevalna) taborišča

Ta taborišča so bila izključno namenjena množičnemu pobijanju, predvsem Judov in Romov v okviru “končne rešitve” (Endlösung). Najpogosteje so uporabljali plinske celice, pogosto pa tudi množične strelske poboje.

Glavna uničevalna taborišča (v okviru operacije Reinhard in širše):

- Auschwitz-Birkenau (Poljska, 1940) – največje uničevalno taborišče (več kot 1,1 milijona žrtev).

- Treblinka (Poljska, 1942) – drugo največje taborišče smrti (približno 900.000 žrtev).

- Belzec (Poljska, 1942) – prvo taborišče v operaciji Reinhard (okoli 600.000 žrtev).

- Sobibor (Poljska, 1942) – pobeg zapornikov leta 1943, uničeno po vstaji (približno 250.000 žrtev).

- Chelmno (Kulmhof) (Poljska, 1941) – prvo taborišče s plinskimi tovornjaki (okoli 200.000 žrtev).

- Majdanek (Poljska, 1941) – kombinacija koncentracijskega in uničevalnega taborišča (približno 80.000 žrtev).

(United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC, 2023)

2.2.3. Delovna taborišča

Zaporniki v teh taboriščih so bili izkoriščani za prisilno delo v nemški vojni industriji, rudnikih, kamnolomih in tovarnah. Smrtnost je bila visoka zaradi izčrpanosti, podhranjenosti in brutalnih kazni.

Pomembna delovna taborišča:

- Mittelbau-Dora (Nemčija, 1943) – proizvodnja raket V-2, nečloveški pogoji.
- Janowska (Ukrajina, 1941) – prisilno delo za SS, pozneje tudi taborišče smrti.
- Plaszow (Poljska, 1942) – prisilno delo, kasneje del operacije Reinhard.
- Kaufering/Landsberg (Nemčija, 1944) – proizvodnja letal za Luftwaffe.
- Monowitz (Auschwitz III, Poljska, 1941) – del Auschwitza, kemična tovarna IG Farben.

(United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC, 2023)

2.2.4. Tranzitna taborišča

Ta taborišča so bila namenjena začasnemu pridržanju zapornikov, preden so jih deportirali v uničevalna taborišča.

Najpomembnejša tranzitna taborišča:

•Westerbork (Nizozemska, 1942) – deportacije nizozemskih Judov v Auschwitz in Sobibor.

•Drancy (Francija, 1941) – deportacije francoskih Judov v Auschwitz.

•Mechelen (Belgija, 1942) – deportacije belgijskih Judov in Romov.

(United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC, 2023)

2.2.5. Geta

Geta so bila zaprta območja, kjer so Judje in druge manjšine prisilno živeli v grozljivih razmerah, preden so jih deportirali v taborišča.

Največji getoizirani kraji:

•Varšavski geto (Poljska, 1940–1943) – največji geto (preko 400.000 Judov).

- Lodž (Poljska, 1940–1944) – eno zadnjih uničenih getov.
- Krakov (Poljska, 1941–1943) – grozljivi pogoji, likvidacija leta 1943.
- Vilna (Litva, 1941–1943) – množični poboji v gozdu Ponary.
- Minsk (Belorusija, 1941–1943) – nemške in sovjetske žrtve.

(United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC, 2023)

2.2.6. Taborišča za vojne ujetnike (POW camps)

Nacisti so vojake, zlasti sovjetske in poljske, obravnavali z brutalnostjo in jih v taboriščih množično pobijali ali stradali do smrti.

Najhujša taborišča za vojne ujetnike:

- Stalag Luft III (Nemčija) – taborišče za zavezniške pilote.
- Oflag IV-C (Grad Colditz, Nemčija) – posebej za zavezniške častnike.
- Stalag 357 (Nemčija) – mučenje in stradanje zapornikov.

(United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC, 2023)

3. Povzetek pisem

Ko je bil Vinko (Cene) Križaj daleč od doma, ločen od svojih najdražjih, je vsako pismo, ki ga je uspel napisati, predstavljalo most med njim in družino. Njegove besede niso bile le zapis resničnosti, ki jo je preživljal, temveč tudi izraz ljubezni, upanja in notranje moči.

To pismo, ki ga je napisal med internacijo, je bilo njegov način, da je ostal povezan s tistimi, ki so ga čakali. Pisal ga je kot mož, sin, oče – kot nekdo, ki je kljub neizmerni grozi taborišča želel poslati domov vsaj delček sebe. Vsaka beseda je nosila čustveno težo, vsak stavek je bil tiha obljuba, da ne bo pozabil, da bo vztrajal.

Pismo, ki ga danes beremo, ni le zgodovinski dokument – je pričevanje o človeški neuničljivosti, o ljubezni, ki ne pozna meja, in o vezi, ki kljub vsem preizkušnjam ostaja nerazdružljiva.

Po preživetju je ustvaril lepo življenje z družino, katere potomec je tudi Ostap Korošec (pravnik).

Pismo pripoveduje o aretaciji, internaciji in preživetju moža po imenu Cene med holokavstom, s poudarkom na njegovih izkušnjah v številnih taboriščih med letoma 1944 in 1945. Začne se z njegovo aretacijo 23. marca 1944 v Ljubljani, kamor sta ga policista odpeljala na zaslišanje. Med zaslišanjem so ga hudo pretepli, pridržali v težkih razmerah, nato pa premeščali med različnimi prostori za pridržanje, vključno z zloglasno Podmornico in zaporom za prisilno delo na Povšetovi ulici. Po mesecu dni zapora so ga naložili na transport in odpeljali v taborišče Dachau.

Ob prihodu v Dachau je bil Cene podvržen prisilnemu britju, razkuževanju, dodelili so mu jetniška oblačila in identifikacijsko številko. Mesec dni je bil nameščen v karanteni, kjer so bile razmere nečloveške – prenatrpane sobe, skrajna lakota in minimalna zdravstvena oskrba. Dnevni obrok je bil sestavljen iz nesladkane črne kave, vodene juhe in majhnega kosa kruha. Številni zaporniki, tudi Cene, so zaradi teh razmer trpeli zaradi podhranjenosti in bolezni.

Cene je bil kasneje prepeljan v podtaborišče Schoenberg, kjer so bili zaporniki prisiljeni v naporno delo, predvsem pri gradnji industrijskih zgradb. Hrana je bila nekoliko boljša kot v Dachauu, a še vedno premalo, sestavljena je bila iz redkih juh in občasnega kruha. Zaporniki so trpeli brutalne kazni za manjše prekrške, vključno s hudimi pretepi. Nekatere jetnike, zlasti tiste, ki so se zgrudili od izčrpanosti, so usmrtili na kraju samem. Na neki točki je Cene zaradi geodezijskega in inženirskega znanja lahko delal v gradbenem biroju, kar je nekoliko razbremenilo težko delo. Še vedno pa je bil podvržen vsakodnevni surovosti taboriščnega življenja.

Cene je zaradi slabe prehrane dobil močno oteklino (avitaminoza), zaradi česar je težko hodil. Kratkotrajno uživanje vitaminsko bogate hrane mu je pomagalo nekoliko okrevati, kasneje pa je staknil hudo okužbo, zaradi katere je bila potrebna operacija brez ustrezne anestezije. Kljub temu se je bil prisiljen vrniti na delo kmalu po operaciji, kar je poudarilo izjemno neupoštevanje zdravja zapornikov.

V začetku aprila 1945, ko so se zavezniške sile približale, so SS začeli evakuirati ujetnike iz taborišč. Cene je bil med tistimi, ki so bili prisiljeni na smrtni pohod proti Garmisch-Partenkirchnu,

kjer je prenašal nizke temperature, skoraj lakoto in stalne grožnje stražarjev SS. Številni zaporniki, ki so se zgrudili, so bili usmrčeni. Pohod je trajal približno dva tedna, zaporniki pa so se premikali večinoma ponoči. Sčasoma je skupina dosegla Tirolsko, kjer so naleteli na ameriške vojake. Stražarji SS so se zavedali poraza in zapustili ujetnike.

Cene je z manjšo skupino preživelih nadaljeval pot proti jugu in se poskušal vrniti domov. Naleteli so na različne skupine razseljenih ljudi, tudi Slovenke. Skozi vrsto težkih in nevarnih potovanj, vključno z izogibanjem sovražnim skupinam in vojaškim kontrolnim točkam, se je Cene naposled vrnil v Slovenijo.

Po vrnitvi je bil za kratek čas pod partizanskim nadzorom v Italiji, kjer je bil pred demobilizacijo podvržen zaslišanju. Končno se je junija 1945, ko se je vojna končala, s pomočjo družine in znancev vrnil domov. Pismo razmišlja o neizmernem trpljenju, ki ga je preživel med internacijo, in čisti volji po preživetju sredi skrajne brutalnosti in dehumanizacije.

(Napisala Voja Križaj(rojena Šantel), po nareku Vinko Križaja v pismu navedenega kot "Cene", 1946)

4. Opis filmov

4.1 Savlov sin

Film *Savlov sin (Saul fia)* je celovečerni prvenec madžarskega režiserja Lászlóa Nemesa iz leta 2015, ki je prejel številne nagrade, vključno z oskarjem za najboljši tujejezični film.

Povzetek vsebine:

Zgodba se odvija oktobra 1944 v koncentracijskem taborišču Auschwitz-Birkenau. Glavni junak, Savel Ausländer, je madžarski Jud, ki je prisiljen sodelovati v skupini sonderkommandov – posebnih enotah judovskih zapornikov, ki so izvajali naloge, povezane z množičnimi usmrčitvami.

Njihove naloge so vključevale odstranjevanje trupel iz plinskih celic, njihovo sežiganje v krematorijih in čiščenje sledov zločinov.

Med delom v krematoriju Savel odkrije truplo dečka, za katerega trdi, da je njegov sin. Ob tem si zadostavi nalogo rešiti dečkovo truplo pred kremiranjem in najti rabina, ki bi izrekel molitev za pokojnega, da bi mu omogočil dostojen pokop. Ta prizadevanja se odvijajo v ozadju priprav na upor sonderkommandov proti nacistom, ki temelji na resničnem uporu iz oktobra 1944.

Režiser in scenarist: László Nemes

Direktor fotografije: Mátyás Erdély

Glavni igralci: Géza Röhrig kot Savel Ausländer , Levente Molnár kot Imre, Urs Rechn kot Dr. Miklós Nyiszli

Produkcija:

Film je bil posnet v Madžarski in Franciji ter je koprodukcija med Madžarsko, Francijo, Nemčijo in Združenim kraljestvom. Snemanje je potekalo v različnih lokacijah, vključno z Madžarsko in Francijo.

Film *Savlov sin (Saul fia)* je prejel številne prestižne nagrade:

- Oskar za najboljši tujejezični film leta 2016
- Velika nagrada žirije na filmskem festivalu v Cannesu leta 2015
- Zlati globus za najboljši tujejezični film leta 2016
- Bronasta nagrada za fotografijo na festivalu Camerimage leta 2015
- Nagrada za najboljšega režiserja na filmskem festivalu v Stockholmu leta 2015
- Nagrada za najboljši celovečerec na filmskem festivalu v Zagrebu leta 2015

Film je prejel tudi številne druge nominacije in nagrade na različnih filmskih festivalih po svetu.

Kritični odzivi:

Film je prejel izjemne kritike zaradi svojega edinstvenega pristopa k prikazu holokavsta. Kritiki so pohvalili intenzivnost in pristnost filma, ki gledalca potopi v grozote koncentracijskega

taborišča skozi oči glavnega junaka. Poudarili so tudi izjemno igralsko izvedbo Géze Röhriga, ki je upodobil Savla z globoko čustveno močjo. (Kinodvor - Savlov sin, 2015)

“László Nemes je naredil nekaj povsem novega. Bil je dovolj pameten, da ni poskušal upodobiti holokavsta. Zavedal se je, da tega ne zmore in da to tudi ni potrebno. To ni film o holokavstu, pač pa o tem, kakšno je bilo življenje sonderkomanda. /.../ S svojo izjavo, da je shoah nemogoče upodobiti, sem vedno hotel povedati, da je prikazati smrt v plinskih celicah nekaj nezamisljivega. A Nemes tega tudi ne počne. /.../ Savlov sin je anti-Schindlerjev seznam. Ne prikazuje smrti, pač pa življenja tistih, ki so bili prisiljeni svoje ljudi voditi v smrt. /.../ [László Nemes] je posnel film, o katerem ne morem reči nič slabega. Savlov sin si zasluži vse nagrade.” (Lanzmann, 2015)

4.1.1. Zgodovinska presoja vsebine filma Savlov sin

Film Savlov sin je množično priznan kot eden najbolj avtentičnih filmov o holokavstu, ki niso dokumentarni filmi.

Kljub njegovi avtentičnosti še vedno obstajajo nepravilnosti, ki lahko zavedejo gledalca:

1. Savlova osebna misija bi bila skoraj nemogoča:

Osrednji zaplet – Savel, ki poskuša pokopati dečkovo truplo – se v resničnem Auschwitz-Birkenau zdi malo verjeten.

Sonderkommando je bil pod stalnim nadzorom in ni imel svobode premikati trupel, kot to počne Saul.

Najti rabina, ki bi izvedel pokop, bi bilo izjemno težko, če ne nemogoče.

Če bi Savla ujeli, bi ga takoj usmrtili skupaj z drugimi okoli njega.

2. Časovnica je zgoščena:

Film stisne dogodke, ki so se zgodili v več mesecih, v nekaj, kar se zdi kot en dan ali dva.

Na primer, vstaja Sonderkommando se je zgodila oktobra 1944, vendar se zdi, da se v filmu hitro odvija skupaj s Saulovo osebno zgodbo.

3. Nekatere vizualne podrobnosti so rahlo nepravilne:

Plinske komore in krematoriji so bili večji od tistega, kar je prikazano v filmu. Filmski ustvarjalci so jih naredili manjše, da bi poudarili klavstrofobijo.

Število stražarjev SS, prisotnih v plinskih komorah, je nekoliko pretirano. Medtem ko so bili stražarji v bližini, je večino usmrtitev nadziral sam Sonderkommando.

4. Kako se Saul premika po taborišču:

Saul se premika med območji tabora svobodneje, kot bi bilo mogoče. Auschwitz je bil razdeljen na ločene cone in Sonderkommando ni smel zapustiti svojih dodeljenih območij.

Najina presoja filma:

Te netočnosti so večinoma dramatične odločitve in ne dejanske napake. Služijo psihološkemu fokusu filma in prikazujejo grozo Auschwitza skozi obupano iskanje smisla enega človeka v brezupnem položaju. Medtem ko Savlova dejanja morda niso bila mogoča, ostaja čustveno in zgodovinsko bistvo filma globoko pristno.

4.2. Schindlerjev seznam

Schindlerjev seznam (*Schindler's list*, 1993) je pretresljiv zgodovinski film, ki pripoveduje resnično zgodbo Oskarja Schindlerja, industrijalca, ki je med holokavstom rešil več kot 1.100 Judov. Film prikazuje grozote nacističnih taborišč ter moč sočutja in človečnosti sredi vojne.

Datum začetka predvajanja: 4. februar 1994 (ZDA)

Režiser: Steven Spielberg

Skladatelj: John Williams

Producenti: Steven Spielberg, Branko Lustig, Gerald R. Molen

Nagrade:

Sedem oskarjev, vključno z Oskarjem za najboljši film leta 1994, najboljšo režijo, najboljšo montažo, najboljši scenarij po predlogi, najboljšo izvirno glasbo in najboljšo fotografijo. Zlati globus za najboljši film – drama leta 1994. Nagrada BAFTA za najboljši film, najboljšo režijo in najboljši prirejeni scenarij leta 1994. Nagrada DGA (Društvo režiserjev Amerike) za izjemno režijo na filmskem trgu leta 1994. Nagrada PGA (Producers Guild of America) za najboljši film leta 1994. Nagrada WGA (Writers Guild of America) za najboljši prirejeni scenarij leta 1994. Nagrada AFI (American Film Institute) za film leta 1993.

To so samo nekatere izmed najbolj odmevnih nagrad, ki jih je film prejel.

Kritični odzivi:

Kot je pojasnil Podbersič, je Schindlerjev seznam nekaj novega pri ukvarjanju s holokavstom, ker temelji na dejstvih. Keneally je snov za roman zbral pri 50 pričevalcih - rešencih iz sedmih držav, ki so preživelih prav po Schindlerjevi zaslugi. Seznami rešencev so se ohranili, avtor pa se je pri pisanju skliceval tudi na ustanovo Jad Vašem, ki neguje spomin na skoraj šest milijonov Judov, pobitih v holokavstu. Roman je torej historično dokumentiran, je poudaril Podbersič. (Mladina, 2016)

Schindlerjev seznam je nagrajeni film Stevena Spielberga, ki ponazarja nočno moro holokavsta. Poustvarja temno, zastrašujoče obdobje med drugo svetovno vojno, ko so v Krakovu, ki so ga okupirali nacisti, Judom najprej odvzeli podjetja in domove, jih nato namestili v gete in taborišča za prisilno delo v Plaszowu ter nazadnje preselili v koncentracijska taborišča za usmrtnice. Oskar Schindler, nemški poslovnež in oportunistični član nacistične stranke, pridobi tovarno za proizvodnjo kuhinjskih pripomočkov in kuharskih pripomočkov. Ker ne ve veliko o tem, kako pravilno voditi takšno podjetje, pridobi stik, Itzhaka Sterna, ki ima povezave s podtalno judovsko poslovno skupnostjo v getu. Posodijo mu denar za tovarno v zameno za majhen delež izdelkov, proizvedenih za trgovanje na črnem trgu. Schindler je priča grozljivim vizijam holokavsta in davku, ki ga ima za judovsko ljudstvo. Schindlerjeva motivacija se spremeni iz dobička v človeško sočutje in z izdatnim podkupovanjem uradnikov SS mu uspe rešiti več kot 1100 Judov pred smrtjo v plinskih celicah. (IMDB, 2024) Včasih se film tako globoko vtisne v vašo zavest, da ne ponuja pomožne izkušnje, temveč neposredno izkušnjo. Iskreni, monumentalni Schindlerjev seznam Stevena Spielberga je takšen film. (Stark, 1993)

4.2.1. Zgodovinska presoja vsebine filma Schindlerjev seznam

Schindlerjev seznam temelji na zgodovinskih dejstvih, vendar so podrobnosti močno dramatisirane in so v večini nepodprte špekulacije.

Lik Amona Goetha:

V filmu je Amon Goeth prikazan kot izjemno sadističen in nasilen, ki s svojega balkona naključno strelja judovske zapornike. Medtem ko je bil Goeth v resnici nedvomno surova osebnost, je obseg njegove krutosti v filmu povečan zaradi dramatičnega učinka. Film prikazuje tudi osebni odnos med Goethom in njegovo judovsko služkinjo Helen Hirsch, ki ni podprt z zgodovinskimi dokazi.

Itzhak Stern:

Itzhak Stern, ki ga igra Ben Kingsley, je sestavljen lik v filmu. Medtem ko je resnični Itzhak Stern tesno sodeloval z Oskarjem Schindlerjem in je imel ključno vlogo pri ustvarjanju seznama, si film dopušča ustvarjalno svobodo pri prikazovanju interakcij in odnosov njegovega lika s Schindlerjem. Sternov lik služi kot pripovedna naprava za predstavitev sodelovanja med Judi in Schindlerjem.

Dekle v rdečem plašču:

Vključitev dekleta v rdečem plašču je fikcionaliziran in simboličen element. Lik, ki predstavlja nedolžnost sredi brutalnosti, ne temelji na določeni zgodovinski osebnosti.

Uporaba barve na ta način je premišljena umetniška izbira Stevena Spielberga, da bi poudaril vpliv holokavsta na otroke.

Schindlerjevo osebno življenje:

Film ponuja vpogled v osebno življenje Oskarja Schindlerja, vključno z njegovimi odnosi z ženskami in njegovo ženo Emilie. Medtem ko je bil Schindler poročen, so posebne podrobnosti njegovega osebnega življenja, kot so zakonske težave in afere, v veliki meri špekulativne in dodane v dramatične namene. Film uporablja te elemente za raziskovanje Schindlerjevih notranjih bojev in preobrazbe.

Posebni dogodki v kampih:

Nekateri prizori v koncentracijskih taboriščih, kot je prisilni tek po snegu, ne temeljijo neposredno na konkretnih zgodovinskih dogodkih. Ti prizori so ustvarjeni za kinematografski učinek in za prikaz težkih razmer, ki jih prestajajo zaporniki. Medtem ko so splošna grozodejstva v taboriščih zgodovinsko točna, se lahko posebne podrobnosti dramtizirajo.

Najina presoja:

Film je zelo natančen v prikazu holokavsta in glavnih dogodkov. Nekateri liki in odnosi so dramatisirani zaradi čustvenega učinka. Schindlerjevo junaštvo je poenostavljeno, a še vedno večinoma resnično. Za razliko od Savlovega sina, ki se osredotoča na psihološki realizem, Schindlerjev seznam uporablja tradicionalno hollywoodsko pripovedovanje, zaradi česar so nekateri dogodki bolj dramatični, hkrati pa ostaja zvest zgodovinskemu bistvu.

(IMDB, Schindler's list, 2024)

4.3 Primerjava filmov po avtentičnosti

Savlov sin je bolj pristen film o holokavstu, ki ponuja surov, poglobljen prikaz Auschwitz z minimalno dramatisacijo. Osredotoča se na psihološki realizem in prikazuje grozo skozi omejeno perspektivo Sonderkommando brez tradicionalnega pripovedovanja zgodb.

Schindlerjev seznam, čeprav je zgodovinsko natančen, uporablja dramo v hollywoodskem slogu, ki poenostavlja dogodke in odnose za čustveni učinek. Schindlerjevo junaštvo je poenostavljeno in nekateri prizori so dramatisirani.

Na splošno Savlov sin bolj zvesto zajame brutalno resničnost holokavsta, medtem ko Schindlerjev seznam uravnoteži natančnost z narativnim pripovedovanjem.

4.4. Primerjava filma Savlov sin s pričevanji preživelih holokavsta

Če vzamemo pismo preživelega holokavsta kot dejansko poročilo, Savlov sin ostaja zelo pristen, vendar vključuje nekaj umetniških svoboščin. Film se zgodovinsko ujema s pismom, vidne pa so dramatisacije za namen lajšanja snemanja in zanimivosti.

1. Ujemanja:

Močna avtentičnost (film se ujema s pričevanjem preživelih).

Brutalnost in dehumanizacija – Tako film kot pismo prikazujeta ekstremno nasilje, prisilno delo, stradanje in psihološki teror. Zapornikom jemljejo identiteto, namesto imen jim dajejo številke in so prisiljeni prenašati nečloveške razmere.

Pretepi in samovoljni uboji – pismo opisuje pogoste pretepe in usmrtnitve, pogosto naključne. Savlov sin ujame to resničnost in prikazuje zapornike, ki jih pretepajo, ustrelijo ali jih prisilijo v nemogoče in krute naloge.

Prenatrpanost in stradanje – Tako v filmu kot v pismu zaporniki živijo v tesnih, nehigienskih barakah, dobijo le malo hrane ter trpijo zaradi podhranjenosti in bolezni. Opisi hrane v pismu – redke juhe z malo snovi, občasni ostanki kruha in huda lakota – so v skladu s tem, kar prikazuje film.

Prisilno delo in strogi nadzor – Pismo opisuje različne naloge prisilnega dela, vključno z gradbenimi deli, tovarniškimi deli in administrativnimi dolžnostmi, ki se vse izvajajo pod strogim nadzorom SS. V filmu so Sonderkommando podobno pod stalnim nadzorom in so prisiljeni sodelovati v procesu iztrebljanja, kar prikazuje še eno skrajno obliko prisilnega dela.

Smrtni pohodi in prevoz – poročilo preživelega podrobno opisuje težke prevoze v prenatrpanih vlakovnih vagonih in naporne prisilne pohode pod stražo SS, ki sta sestavni del prikaza kaotičnih gibanj zapornikov in množičnih deportacij Savlovega sina.

2. Ključne razlike (film ima nekaj umetniške svobode)

Glavni zaplet (Saulovo iskanje) je izmišljen – osrednja zgodba o Savlovem sinu – zaporniku Sonderkommando, ki poskuša pokopati dečka, za katerega verjame, da je njegov sin – bi bila v resnici skoraj nemogoča. Skrajni nadzor v taboriščih je pomenil, da posamezni zapornik ne bi imel svobode, da bi premikal truplo, svobodno govoril z drugimi ali na skrivaj poskušal pokopati. Nasprotno pa pismo opisuje resnične strategije preživetja, kjer je vsako dejanje narekoval brutalen taboriščni sistem.

Bolj psihološko kot zgodovinsko – Medtem ko pismo preživelega zagotavlja dejanski, kronološki opis izkušenj v več koncentracijskih taboriščih, daje film prednost osebni in poglobljeni izkušnji. Dezorientirajoče delo kamere in zamegljena ozadja odražajo mentalno stanje protagonista, namesto da bi ponudili popolnoma objektivni prikaz taboriščnega življenja.

Omejena perspektiva v filmu – pismo zajema široko paleto izkušenj v različnih taboriščih, omenja več zapornikov, njihovo delo, kazni in prevoze. Savlov sin pa je tesno osredotočen na izkušnjo enega človeka v Auschwitzu, kar omejuje gledalčevo poznavanje večjega sistema taborišč.

Končna razsodba:

Savlov sin je zgodovinsko verodostojen v prikazu nasilja, dehumanizacije, prisilnega dela, stradanja in usmrtitev, ki se vsi ujemajo s pričevanji preživelih, kot je tisto v pismu. Zelo realistični so tudi scenografija, vzdušje ter občutek strahu in kaosa. Filmu je uspelo ujeti psihološko muko in neizogibno surovost koncentracijskih taborišč, vidike, ki se odmevajo skozi celotno pismo.

Vendar je osrednji zaplet filma izmišljen in ni nekaj, kar bi se realno lahko zgodilo v Auschwitzu. Pismo preživelega poudarja strategije preživetja, delovne naloge in kazni, medtem ko se Savlov sin osredotoča na notranje, skoraj duhovno potovanje med grozotami holokavsta. Na ta način film žrtvuje nekaj zgodovinskega realizma za intenzivno, osebno perspektivo.

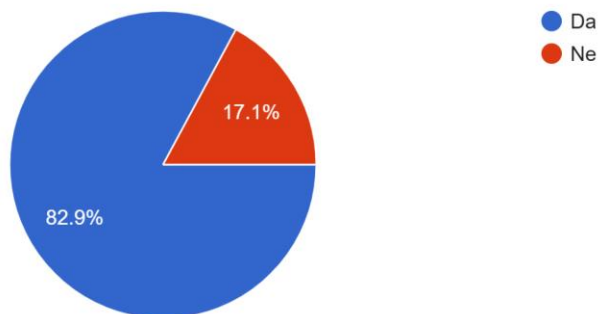
Medtem ko so razmere in splošno vzdušje v filmu zelo natančni, si jemlje umetniško svobodo s predstavitvijo osebne misije, ki bi bila skoraj nemogoča v togi, smrtonosni strukturi taborišč. Če ocenjujemo izključno na podlagi zgodovinske točnosti, je Savlov sin avtentičen v prikazu trpljenja, vendar dramtiziran v svoji specifični pripovedi.

5. Analiza anketnega vprašalnika

Anketo je skupno rešilo 76 ljudi. Razdelila sva jo sošolcem in prijateljem, od katerih so jo rešili tisti, ki so pogledali vse priložene vire (oba filma in pismo), ki sva jih priložila zraven, zato so rezultati verodostojni. Anketo se je reševalo od 21. 2. do 25. 2. 2025. Anketo sva sestavila popolnoma digitalno za lažji dostop in hitrejše reševanje, posledično za večji doseg. Delila sva jo s hiperpovezavo na različnih socialnih omrežjih (Instagram), v šoli (dijakom Gimnazije Šentvid), torej je bil anketiranec star nekje od 15 do 20 let. Film Savlov Sin sva za boljši doseg predvajala tudi na Gimnaziji Šentvid dijakom 4. E letnika in jim po ogledu prebrala odsek pisem. Rezultate sva dobila takoj in sva jih beležila s pomočjo aplikacije Google Docs, kjer sva jih tudi obdelala.

Ali se zanimaš za zgodovinska dejstva o holokavstu

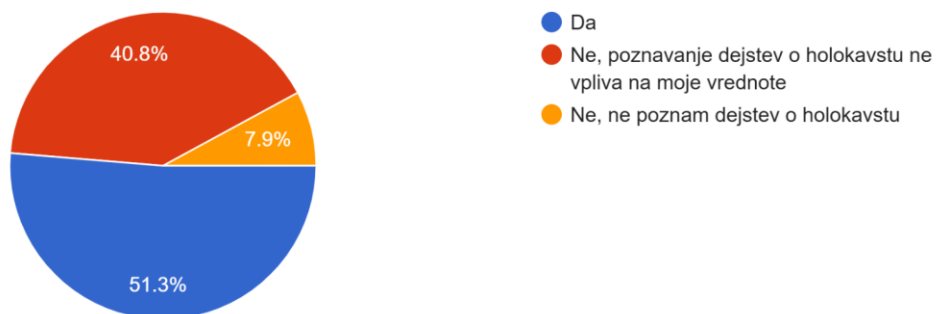
76 responses

To vprašanje sva postavila, da vzpostaviva podlago za nadaljna vprašanja in jih lažje interpretirava.

Ali imaš drugačne vrednote do sočloveka, ker poznaš dejstva o holokavstu

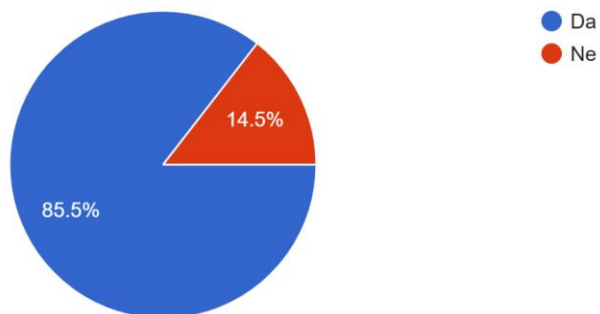
76 responses

S tem vprašanjem sva odkrila, da dogodki holokavsta in njegovo poznavanje, bodisi iz šole, filmov, ustnih prenašanj ... močno vplivajo na več kot polovico mladih ljudi in njihovo oblikovanje vrednot, kar vpliva na vsakdanje odločitve v življenju, aktivnost v družbi, politično usmeritev ... Vidno je tudi, da velik procent mladih ne pozna dejstev o holokavstu.

Ali ti poznavanje dogodkov holokavsta krepi prizadevanje za mir v družbi

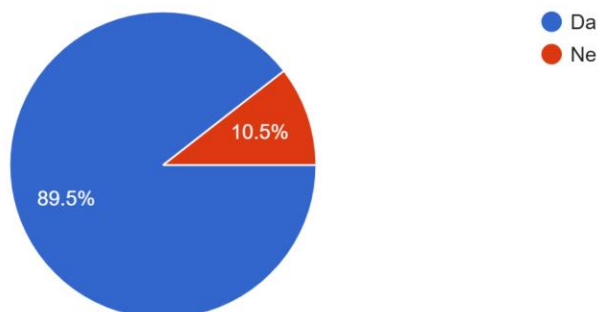
76 responses

S tem rezultatom je razvidna pomembnost poznavanja dogodkov holokavsta med mladimi, saj lahko v prihodnje vpliva na preprečitev ponovitve zgodovinskih dogodkov, torej si mladi med drugim tudi zaradi poznavanja dogodkov holokavsta prizadevajo za manj družbenih konfliktov.

Ali si prizadevaš, da se taki dogodki nikoli več ne bi ponovili

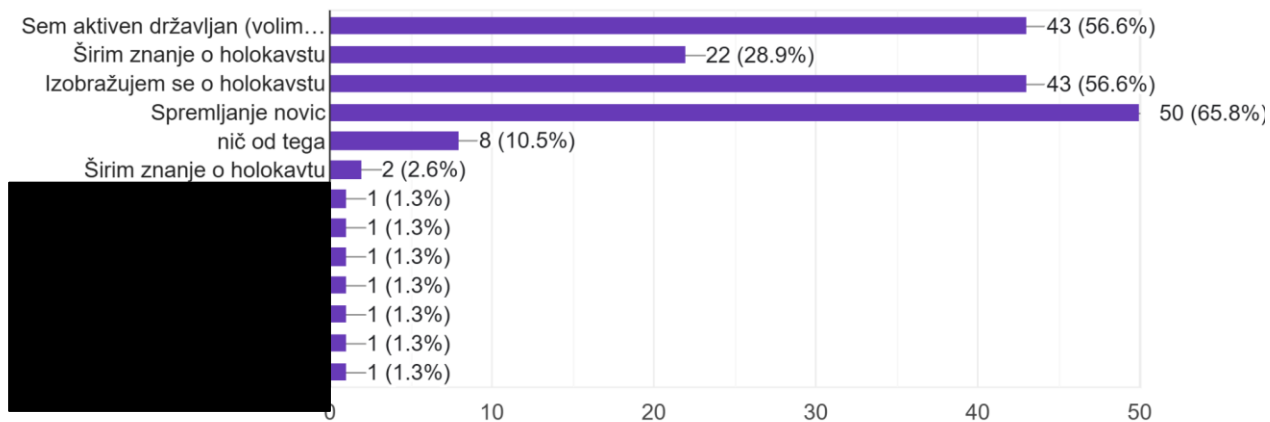
76 responses

Kot nadaljevanje prejšnjega vprašanja, pričakovan višji procent pozitivnega odgovora, razlika v procentih med prejšnjim in sedanjim vprašanjem pokaže procent mladih, na katere poznavanje holokavsta ne vpliva na njihovo prizadevanje za mir. Ta procent je zelo majhen (5%).

Na kakšen način?

76 responses

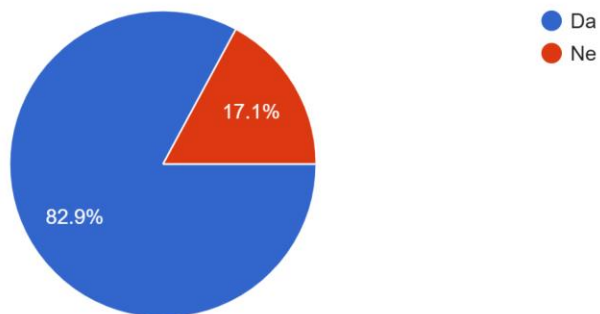

Kontrolno vprašanje, da izločiva neresne rešitve anket in še enkrat pokaževa pomembnost poznavanja holokavsta.

Nekaj odgovorov je zamegljenih, saj so neprimerni.

Ali ti je poznavanje dogodkov holokavsta pomagalo pri oblikovanju mnenja in stališča o družbi

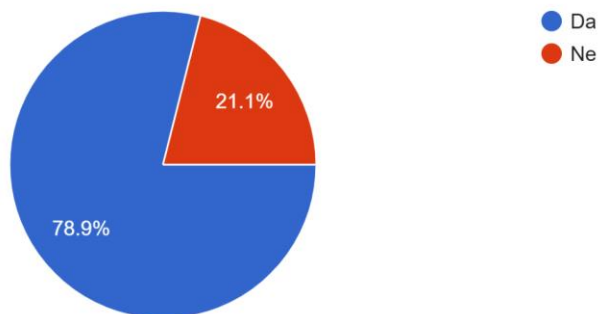
76 responses

Spet viden vpliv poznavanja dogodkov holokavsta na oblikovanje miselnosti mladih ljudi.

Ali se ti zdijo filmi na temo holokavsta posneti na podlagi pričevanj

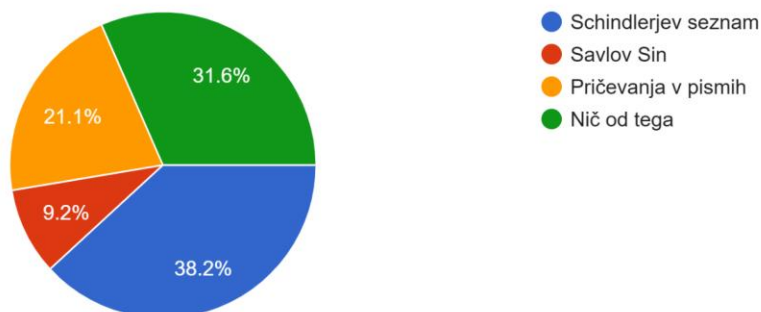
76 responses

Večini anketirancem se vsebina filmov ne zdi zgodovinsko nepravilna in v njih vidijo avtentičnost. Pomembno je, da gledalec ne zaupa slepo v vsebino filmov, saj lahko vsebujejo netočnosti za dramatizacijske namene.

Kateri dogodki so se ti najbolj vtisnili v spomin

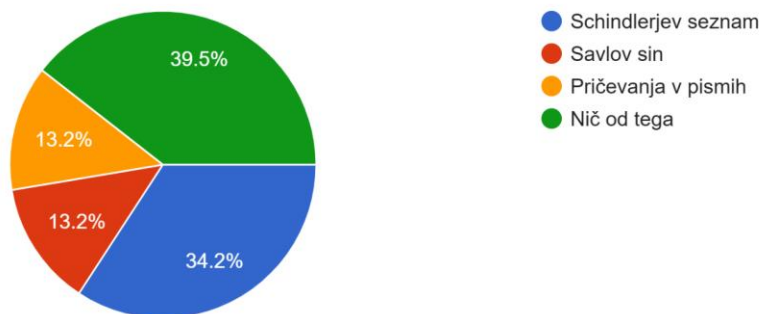
76 responses

Pričakovano so si ljudje največ zapomnili iz najbolj zanimivega posrednika, filma, ki je temu namenjen. Filma skupaj sestavljata večino, kar pokaže, da so najbolj zanimiv in učinkovit posrednik informacij, treba pa je vzeti v zakup dramatifikacije in nekatere nepravilnosti.

Kaj ti je najbolj spodbudilo razmišljanje o dogodkih holokavsta

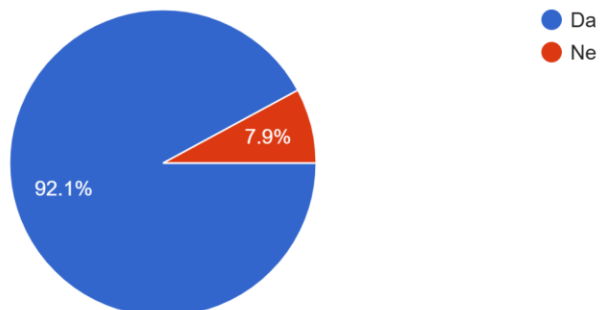
76 responses

Več kot polovice se je vsebina virov dotaknila, v največji meri spet film, ki je temu namenjen, Schindlerjev seznam, bolj avtentični, vendar manj zanimivi viri pa se ne dotaknejo mladih v tako veliki meri, verjetno zaradi manjše zanimivosti.

Ali se ti zdi pomembno ohranjati pisna pričevanja o dogodkih holokavsta

76 responses

Velika večina mladih prepozna pomembnost ohranjanja pisnih pričevanj naših prednikov, za nadaljno širjenje znanja na naslednje generacije.

6. Zaključek

Raziskovalna naloga je pokazala, da filmske upodobitve holokavsta in pričevanja preživelih ponujajo različne, a pomembne vpoglede v eno najtemnejših poglavij zgodovine. Medtem ko filmi,

kot sta *Savlov sin* in *Schindlerjev seznam*, z močnimi vizualnimi podobami in dramaturško napetostjo učinkovito pritegnejo pozornost občinstva, pisna pričevanja prinašajo globljo, osebno in čustveno izkušnjo trpljenja ter volje do preživetja. Obe obliki prenašanja zgodovinskih izkušenj imata svoje prednosti in slabosti, zato je njihova kombinacija ključna za celovito razumevanje preteklosti.

Analiza anketnih rezultatov je pokazala, da filmi močneje vplivajo na mladostnike, saj so bolj dostopni in vizualno intenzivni. Večina anketirancev je priznala, da jih je filmska upodobitev holokavsta bolj ganila kot branje pričevanj, kar potrjuje hipotezo, da se filmske upodobitve mladih bolj dotaknejo kot pisna pričevanja. Vendar so anketiranci hkrati izrazili tudi zavedanje, da so pričevanja pomemben zgodovinski dokument, ki omogoča globlje razumevanje dogodkov. To potrjuje, da filmi delujejo kot močno učno orodje, vendar ne morejo v celoti nadomestiti pričevanj, saj ta ponujajo bolj osebni in intimni vpogled v posamezne zgodbe preživelih.

Ovrednotenje hipotez:

1. *Manjši evropski filmi o holokavstu so bolj avtentični in zgodovinsko natančni kot najbolj gledani (mainstream) ameriški filmi na to tematiko.* Hipoteza je potrjena. Film *Savlov sin* se je izkazal za veliko bolj avtentičnega v primerjavi s *Schindlerjevimi seznamom*. Pri *Savlovem sinu* je zgodovinska točnost ključni element, saj film minimalizira dramatisacijo in se osredotoča na subjektivno izkušnjo protagonista v natančno rekonstruiranem okolju koncentracijskega taborišča Auschwitz. Nasprotno pa *Schindlerjev seznam* uporablja hollywoodske pripovedne tehnike, dramatisirane like in prizore, ki zgodovinsko niso povsem natančni, kar zmanjšuje njegovo avtentičnost.
2. *Vsebinski evropski filmi o holokavstu se ujema s pričevanji preživelih iz tistega obdobja.* Tudi ta hipoteza se je izkazala za resnično. Primerjava *Savlovega sina* s pričevanji preživelih jasno pokaže, da film zelo natančno prikazuje grozote, ki so jih doživeli jetniki. Pričevanja opisujejo razčlovečenje, prisilno delo, lakoto in brutalnost stražarjev, kar se odraža tudi v filmu. Nasprotno pa *Schindlerjev seznam* ne prikazuje realnosti taborišča na enak način, temveč se bolj osredotoča na pripovedno strukturo in junaka Oskarja Schindlerja, ki služi kot osrednja točka zgodbe.

3. *Filmske upodobitve holokavsta se mladostnikov bolj dotaknejo kot pričevanja.*
Hipoteza je potrjena, saj je anketa pokazala, da je večina anketirancev film ocenila kot najbolj čustveno močan medij za razumevanje holokavsta. Vizualna moč filma omogoča neposredno dožemanje grozot, kar povzroči močnejše čustvene reakcije. Pričevanja so sicer pomembna, vendar zahtevajo večjo osredotočenost in poglobljeno branje, kar mladim ni vedno najlažje dostopno.
4. *Visokoprodukcijski (mainstream) filmi se bolj približajo gledalcu kot manjši, bolj avtentični evropski filmi.*
Hipoteza je delno potrjena. Schindlerjev seznam je veliko bolj gledan in splošno sprejet kot Savlov sin, saj zaradi pripovedne strukture in dramatičnih elementov lažje pritegne pozornost gledalca. Vendar pa *Savlov sin* ponuja bolj poglobljen in osebni vpogled v izkušnjo taboriščnika, ki lahko pri določenem občinstvu pusti še močnejši vtis.
5. *Ozaveščanje o holokavstu prek pisem in medijev povečuje empatijo in posledično spreminja pogled mladostnikov na družbo in pomembnost vzdrževanja miru.*
Hipoteza je potrjena. Rezultati ankete so pokazali, da so mladi, ki so se seznanili s filmi in pričevanji, bolj ozaveščeni o pomenu ohranjanja zgodovinskega spomina in preprečevanja podobnih dogodkov v prihodnosti.

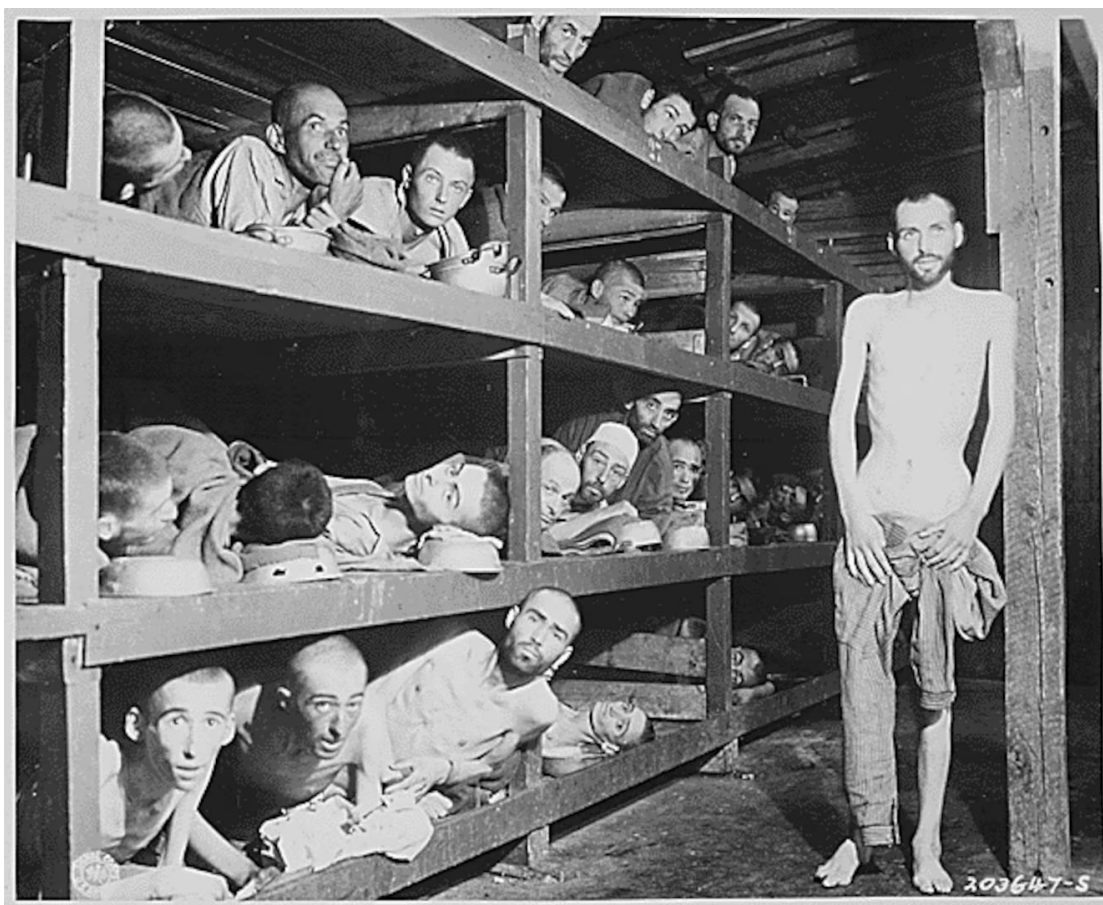
Holokavst ni zgolj zgodovinski dogodek, temveč opomin, kako krhke so lahko človeške vrednote v skrajnih okoliščinah. Ohranjanje spomina nanj – bodisi skozi filme, pričevanja ali zgodovinske raziskave – je ključnega pomena za preprečevanje ponovitve podobnih tragedij. Naloga potrjuje, da so pristni osebni zapisi in umetniške upodobitve skupaj močno orodje za izobraževanje in ozaveščanje prihodnjih generacij.

Prihodnje raziskave bi lahko podrobneje preučile, kako različni mediji (film, literatura, muzeji, izobraževalni programi) vplivajo na dožemanje holokavsta pri različnih starostnih skupinah. Pomembno bi bilo tudi raziskati, kako se mladi danes odzivajo na pričevanja preživelih v primerjavi s preteklimi generacijami.

Ohranjanje spomina na preteklost je odgovornost vsake generacije. Preživele priče kmalu ne bodo več med nami, zato je ključno, da njihove zgodbe ne utonejo v pozabo. Samo s širjenjem znanja in ozaveščanjem lahko preprečimo, da bi se zgodovina ponovila.

“Nikoli ne bom pozabil tiste nočne tišine, ki me je za vse večne čase prikrajšala za željo po življenju. Nikoli ne bom pozabil tistih trenutkov, ki so umorili mojega Boga in mojo dušo ter spremenili moje sanje v prah. Nikoli ne bom pozabil teh stvari, tudi če bom živel tako dolgo kot sam Bog nikoli.”

(Elie Wiesel, ...)

Slika 3: Ujetniki koncentracijskega taborišča Buchenwald (Elie Wiesel, 16. aprila 1945)

7. Viri in literatura

Internetni viri:

- United States Holocaust Memorial Museum, 2023. Concentration Camps, 1933–1945. URL: <https://www.ushmm.org/> (Citirano 3. 2. 2025).
- Jad Vashem, 2023. The Holocaust History Museum. URL: <https://www.yadvashem.org/> (Citirano 3. 2. 2025).
- Yad Vashem, 2023. Schindler's List – The True Story. URL: <https://www.yadvashem.org/articles/general/schindlers-list-true-story.html> (Citirano 7. 2. 2025).
- USC Shoah Foundation, 2024. Survivor Testimonies and Holocaust Education. URL: <https://sfi.usc.edu/> (Citirano 7. 2. 2025).
- Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije, 2019. Pričevanja preživelih iz koncentracijskih taborišč. URL: <https://www.muzej-ns.si/> (Citirano 10. 2. 2025).
- IMDB, 2024. Schindler's List (1993) – Trivia and Analysis. URL: <https://www.imdb.com/title/tt0108052/> (Citirano 10. 2. 2025).
- IMDB, 2024. Son of Saul (2015) – Historical Accuracy Review. URL: <https://www.imdb.com/title/tt3808342/> (Citirano 14. 2. 2025).
- Kinodvor, 2015. Savlov sin – recenzija in analiza filma. URL: <https://www.kinodvor.org/> (Citirano 14. 2. 2025).
- The Guardian, 2015. Son of Saul: The Holocaust Film That Stuns Cinema Goers. URL: <https://www.theguardian.com/film/2015/dec/04/son-of-saul-review-holocaust> (Citirano 18. 2. 2025).
- BBC History, 2023. Eyewitness Accounts from Concentration Camps. URL: https://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwtwo/holocaust_eyewitness.shtml (Citirano 18. 2. 2025).
- History.com, 2023. The Final Solution – A Timeline of the Holocaust. URL: <https://www.history.com/topics/world-war-ii/the-holocaust> (Citirano 24. 2. 2025).
- Holocaust Encyclopedia, 2023. Auschwitz-Birkenau: History & Facts. URL: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/auschwitz> (Citirano 24. 2. 2025).

Viri iz knjig:

- Bili so uporni, Ajdič Bojan 1983
- Sodobna zgodovina, Božo Repe 2007
- Koncentracijsko taborišče, Franc Potočnik 1975

Filmi

- *Schindler's List*, 1993. Režija: Steven Spielberg.
- *Son of Saul (Savlov sin)*, 2015. Režija: László Nemes.

8. Kazalo slik

Slika 1: Vinko Križaj po 2. Svetovni vojni.....	str. 2
Slika 2: Milica Grilc pred 2. Svetovno vojno.....	str. 3
Slika 3: Ujetniki koncentracijskega taborišča Buchenwald.....	str. 34

9. Priloge

9.1 Pričevanje Vinkota (Ceneta) Križaja o izkušnjah v koncentracijskem taborišču:

Leto 1944 - 1945 Cenetova internacija

I. DEL

23. marca leta 1944 (1) Stanovali smo v Ljubljani, Radovičeva ulica 17. Ob 8 h zvečer je bila policijska ura, ko ni smel nihče več na cesto. Tist večer 23. marca e šel Cene okoli 10 ure zvečer zaklenit hišna vrata. Ravno ob tistem času sta stopila k vratom 2 civilista s policije. Prišla sta s Cenetom v naše stanovanje v visokem pritličju. Izpraševala sta, kdo stanuje v hiši. Povedali smo, da stanujejo zgpraj Cenetova mama in 2 sestri Zora in Milka z možem Babškom. Izpraševala sta tudi za ostale in povedali smo, da stanuje vis-a-vis nas Cenetova sestra Mimi z družino, spodaj v pritličju pa družini Kastelic in Kavčič. Kje stanuje Križaj? To sem jaz je rekel Cene. »Vi ste aretirani«. Moral se je obleči in z njimi v osebni avto. Peljala sta ga na policijo na Bleiweissovo /danes Prešernovo) cesto. Tam so ga v II. nadstropju zaprli v majhno čumnato (nekakšna shramba)

od koder so ga počasi odpeljali - menda v I. nadstropje k zasliševanju. Zasliševal ga je policist občlčen (zakamufliran) v italijansko uniformo. Bil je to znani zloglasni Peter. Med zaslišanjem so ga položili na zaboj za premog. Štirje so ga držali eden ga je pretepal - verjetno z bikovko ali pendrekom. (2) Dotičnega, ki ga je pretepal so imenovali Tarzan. To zaslišanje je trajalo približno do 4. ure zjutraj. Vsake toliko mu je med zaslišanjem priletel udarec. tepen je bi v glavnem po hrbtu. Po zaslišanju so ga zaprli v stranišče Ilkjer je bil do približno poldneva. Popoldan so ga zopet odpeljali k zaslišanju. Ko je stopil v sobo ga je eden močno udaril čez hrbet in čez vrat. Z zasliševalcem sta imela daljši razgovor in cene je rekel za Angleže, da oni končno vedno zmagajo in bodo tudi sedaj. Izdal se je pač za anglofila. Po tem zaslišanju so ga peljali v t.zv »Vagon«, kjer je bil mogoče 2 - 3 dni. Od tod so ga premestili v »Podmornico«, kjer hje ostal dokler ga niso peljali v Prisilno delavnico v Povšetovo ulico, kjer so bili takrat zapori. Iz »Vagona so ga okoli 1 ure ponoči naslednji dan, t.j. 25. (ponoči ali zjutraj) domov v Prelovičevo. Spominjam se kako so močno ropotali po vratih, do so nas zbudili. Kdo je šel odpreti vrata se ne spominjam. Vem le, da jaz nisem šla ker sem se zelo bala. Cenet sta pripeljala zopet dva civilista s policije. Kako je Cene strašno izgledal ne morem opisati, le to vem da je komaj hodil in izgledal kot bi vstal po zelo težki bolezni. Takrat ob tisti priliki so nam premetali celo stanovanje, vse omare, posebno knjižne. Iskali so dokumentacijo - seznam članov OF (osvobodilne fronte). Našli niso ničesar in po približno eno do dvournem premetavanju in izpraševanju so s Cenetom zopet odšli. Moram napisati, da sem takoj po aretaciji (3) dne 24. aprila šla k svojemu očetu. Vse sem mu povedala in zaprosila za pomoč. On je takoj prdpoldne odšel na policijo kjer so ga nahrulili kako se upa prosto zanj - saj je njegov zet komunist. Moj oče je bil čisto obupan in mi seveda tudi. V hiši je zavladala žalost. Približno po enem tednu »podmornice« so ga z drugimim tovariši s policijsko »marico« odpeljali v Povšetovo ulico v policijske zapore. Kaj so dobivali za hrano na policiji se ne spominja. Spominja pa se, da jim je za Veliko Noč v Povšetovo ulico prinesel mlinar gospod Černe velik hleb domačega kruha, ki so si ga z drugimi malenkostmi, ki so jih dobili od doma, porazdelili in praznovali. Gospod Stamejčič ki je bil v zaporih čuvaj nam je prišel povedat, da se Cene tam nahaja in sm se dogovorili ob kateri uri pridem z očetom tja, da nas bo videl. Ko smo prišli, nam je pomahal. Obiskati se jih tam ni smelo. Tudi za Povšetovo ulico se Cene ne spominja, kakšna je bila tista arestantovska hrana, niti kakšen porcije in žlice so imeli. Nahajal se je v veliki sobi. Spominja se, da jih je bilo enkrat v sobi 70. Spali so na golih tleh - lesen pod - v oblekah. Tu je bil zaprt približno 3 tedne. Vse skupaj od aretacije 1 mesec. Iz zaporov se joih zgodaj zjutraj naložili

na kamione in odpeljali v Šentvid na Kolodvor, Kaminoni so bili pokriti s platneno streho. V Šentvidu so jih takoj preselili v tovarne vagon - okoli 40 ljudi v vagon. Kdaj so se odpeljali se ne spomni, le to, da (4) so v Beljak prispeli enkrat popoldne, kjer so se ustavili, da so lahko opravili svoje biološke potrebe. Vagon za vagonom so pod stražo peljali na stranišče. To ni bilo na železniški postaji. Imeli so posebej urejene prostore za Transporte in na teh prostorih so bile postavljene latrine. Hrane jim niso dali, le kar je imel kdo svojega. Cene se spominja, da je imel nekaj suhih klobas, ki sem mu jih poslala od doma (česar se jaz več ne spominjam). Naslednji dan zvečer - v mraku so prispeli v Dachau. Tam so jih dali v barako, ki je imela samo pod in stene in je bila brez stropa in brez strehe, kjer so ostali do jutra. naslednje jutro so jih ostrigli - na balin, morali so se okopati pod prhami in namazali so jih z neko črno pasto proti ušem. Potem so šli v karantenski blok, kjer so ostali ves mesec. Tam kjer so šli v kopalnico v slačilnice so jim pobrali vso obleko, le hrano, ki jo je imel vsak s seboj so jim pustili. Ko so prišl iz kopeli so se morali obleči v »cebre« in dobil je vsak svojo številko (trikotnik iz vlaga in številko). Številke so si napisali s tintnim svinčnikom. Karantenski blok je imel 4 sobe velikosti cca 9 x 9 mw. Dnevna soba - na sredi peč - nič pohištva, niti klopi. Hrano so prinesli v katerih ali skozi predprostor v dnevno sobo, ali pa so delili na dvorišču. Za hrano so imeli porcije ali lončke vse že obtolčeno emajlirano. Hrana je obstajala iz: za zajtrk: črna nesladkana brzoga in kos kruha, kosilo: čorba in zvečer čorba. Včasih je kaj plavalo (5) v čorbi - nekaj fižola ali ješprena - zelo, zelo, redko, včasih pa nič. 2 x dnevno po košček kruha. V Dachau je skozi okno videl Slugo Toneta, ki je imel oznako 1A (nicht aus dem Lager, Toneta Lulika in Ing Fatneja in dr. Romana Vidmarja, zdravnika. Z gospodom Maksom Šornom st se srečala na transportih v vagonu za Schoenberg. V popolni temi je Ceneta nekdo vprašal če je on Vinko Križaj. Spoznal ga je po glasu. To je bilo približno po enem mesecu bivanja v Dachau, ko so jih zvečer nekaj zopez naložili v živinska vagona in odpeljali proti Schoenbergu. Kamor so prispeli naslednji dan zvečer. Tam so jih porazdelili v eno nedodelano barako. V Schoenberg so bile barake grajene iz »Mundungsteine« zidakov. Žgali so oljnate škrilovce. Iz pelega teh so delali nekak cement iz tega pa »Mundungsteine«. (To je bila tovarna nekakšnih betonskih zidakov). Za razliko od Dachaua so tu imeli enonadstropne pograde, v dnevni sobi pa klop in mize za 20 ljudi. Maks je bil s Cenetom v isti sobi. Tu so imeli vsak svoje ležišče. Okoli ene mize v dnevni sobi so sedeli v glavnem sami Slovenci. Tako je nanoslo. Po prihodu tja so delali kot težaki. Ker je bilo taborišče v izgradnji in v izgradnji tudi obrat za težka mineralna olja. DEL SCHIEFER-FORSCHUNGSGESELLSCHAFT VERSUCHSWERCK

SCOMBERG (6) Hrana v Schoenbergu: Zjutraj ena temna brizga, ki naj bi bila kava, včasih je kaj plavalo v brozgi kot čaj. Vse seveda brez sladkorja in tudi kruha. Luksemburžani so Ceneta poučili, naj zjutraj ne popije »kave«, ker to povzroča lakoto, le usta naj izplakne in nato izpljune. Želodec se mora skrčiti. Cene se je tega poduka držal in je usta samo izplakoval. Kosilo je bilo vedno enolončnica v kateri so plavale zelenjave. Včasih kak košček mesa. Enkrat, ko si je konj zlomil nogo in so ga moral ubiti, so več dni jedli tudi meso. Za večerjo so dobili tudi čorbo ali pa žlica marmelade s kruhom. Skuhali so včasih iz marmelade sladko juho. Cnetu je ugajala in jo je pojedel, a je potem zvečer bruhal. Glavna hrana je bila rumena pesa razrezana v juhi (Cene pravi tej hrani: neke vrste prašičja hrana») Ko so dobili tretjega komandfuhrerja, ki je bil pošten fant. Prvi je bil neki pruski podoficir Zein - rekli so mu Cak.Cak. Bil je visok, suh. Bil je grob. Luksemburžane in Francoze je favoriziral, ostale pa priganjal. Tega je. Drugi komandfuhrer je bil oficir - zelo velik -orjak -cca 2 m visok in močan. Cene se spominja, ko je enkrat gledal, da je pod njegovim nadzorom in na njegovo komando moral skakati iz čučanja kot žaba do taborišča s ceste cca 100 m daleč. Tretji komandfuhrer, ki je prišel iz Natwailerja, ko so ga ukinili, je bil pošten fant. Dobili so korenje (7) in odpadna jabolka - vitaminsko hrano. Z njim takrat je med drugim prišel krojač Janez Dovžan. Delo je bilo težko, krampanje skal, ker so gradili. Zvečer je moral - dokler ni bilo taborišče tlakovano - vsak prinesiti po en kamen na rami. Velikost kamna odvisna od tega, kar so jim naložili na rame, ali je bil večji ali manjši. Pravzaprav je bilo tam veliko gradbišče, na katerem je delalo kar 2000 ljudi, od tega 800 zapornikov - lagerašev. Med strokovnjaki so bili gradbeniki, električarji, strojniki in drugi. Ko so ob neki priliki geodeti prišli in z instrumentom določili točke, je Cene opazil, da se posvetujejo, a jim »ne gre od rok«. Figurantu je ponudil svoj košček kruha, da ga je zamenjal pri delu in je on prevzel njegovo delo. Pri tem je ogovoril geometra in se ponudil, e on lahko prevzame določi točko. Nekoliko so se pogovorili in ga pustili k instrumentu pa med seboj naredili opazko »Bomo videli, mogoče pa zna.«. Cene je seveda pravilno delal, vzeli so ga s seboj ven do kolodvora , kjer je bila druga točka. Zgoraj, kjer so biki sedaj, je bila zgornja. Cene je pravilno izračunal višinsko razliko med taboriščem in kolodvorsko točko. Preverili so razliko, ker so imeli podan višine in ugotovili, da je pravilno. Cene je potem še izkoličil stavbo in uvideli so, da je zelo uporaben. Rekli so mu: Če vas bomo potrebovali, vas bomo poklicali. Kmlau nato so ga premestili v delovno barako stavbenika Kierchnerja, kjer je vpisoval ure in (8) material. Čez kak mesec so ga vzeli v biro, kjer so bili tehniki in inženirji. Tam je delal statiko - načrte in obračunske predizmere. K temu delu je pritegnil Maksa Šorna za kopiermaistra

in nekega mladega fanta ki je bil iz okolice Slovenj gradca za risarja. V biroju so ob neki uri priliki grupa teh tehnikov oz. inženirjev (4 ali 5) za Cenetovim hrbtom zabavljali, da so ljudje same lenobe in počasi delajo. Cene, ki je to slišal, se je obrnil k njim in jim rekel, da ob taki hrani, ki jo imajo, nimajo molči za delo. V glavnem juhe in košček kruha na dan. Ob tej priliki jim je pokazal svoj košček kruha. Kruh so namreč dobivali zamešan s krompirjem in je bil takoj plesniv. Neki dipl.gr.ing. mu je rekel, naj mu da tisti košček kruha. Cene mu ga je izročil, vendar le pod pogojem, da ja ne bo povedal, kdo mu ga je dal. Tisti dan po kosilu niso smeli takoj na prosto in jim je komandofuhrer rekel: » Kdo je danes dal kruh civilistom? Približno 1/2 ure je izpraševal, toda nihče se ni oglasil, ker tudi vedeli niso za to. Cene je povedal le Maksu. Posledica je bila, da so tega komandofuhrerja zamenjali, naslednji dan je bil drugi in od takrat dalje so prejemale normalni vojaški kruh - dolge rogate štruce, ki so jih razrezali na 20 kosov, da je vsak prejel 10 dkg kruha. Za tisto Cenetovo pomoč geometrom so ga pa tudi gestapovci zapisali, da je bil s civilisti in celo zunaj. Za tak »prestopok« so vsako soboto klicali (9) vse na dvorišče. Tam je gestapovec poimensko poklical »prestopnika«. Na sredo dvorišča so postavili mizo in poleg mize je nekdo prinesel naročaj paver Obtoženec je prejel z oziroma na »težo greha« po 10, 20 ali 30 udarcev. Navadno je dotični, ki jih je pšrejel več kot 10, moral v ambulanto in ni se več vrnil, ker tega niso prenesli. Cene je povedal geometrom, kaj mu preti, ker jim je pomagal. Rekli so, da bodo že oni uredili in res v soboto ni bil poklican. Pri tem tepežu so izbrali enega izmed ujetnikov, ki je moral tepsti tovariša. Če ni dovolj močno tolkel, je bil on tepen. Kakšne muke! Ko je bil Cene premeščen v biro je na njegovo mesto v barako stavbenika bil postavljen Franc Kralj (sicer bančni uradnik iz Trsta). Bil je strasten kadilec tako, da je kabil celo listje. Janez Dovžan je prišel s transportom iz Schoenberga. Njega so tukaj poslali v barako, kjer so bili obrtniki. Ker je prišel že kot krojač. V baraki so bili še frizerji, krojači in čevljarji. Krojači so bili trije. Baraka je bila strogo ločena od ostalih radi uši. Tam so morali imeti zelo čisto in higiensko. Janez je šival tudi za kuharje - kuhinjo so imeli Francozi - in skrbel za to, da so bili stalno lepo oblečeni. V zameno za to so mu kuharji dali krompir. Iz črne pločevine so varilci zvarili nekakšno posodo, v kateri je Janez skuhal krompir, ko ga je dobil. Krojači so morali namreč imeti (10) stalno vročo peč, ker so vložke za likalnike gredli na peči. Krompir je dal kuhati ali spodaj v gorišče ali zgoraj na peč. Krompir so pravzaprav »organizirali« iz shrambe v kleti. Vsak, ki ga je šel »organizirat« je bil v nevarnosti, da ga kdo vidi in v tem slučaju bi bil neusmiljeno tepen. Ko je Janez skuhal krompir je povabil tudi Maksa in Ceneta. Šli so v njegovo barako pojedst, a vsakdo je moral zunaj stražiti. Značilno za taborišče je

bilo, da nikoli zvečer, ko si se vrnil z dela nisi vedel, kaj te tam čaka. Zgodilo se je, da so morali ostati zunaj, čez kakšno uro stanja in čakanja, ko so se že vsi tresli od mraza, so ukazali: »Slecite plašče« (to so bile halje), čez kakšno uro pa še »Slecite jopice (jopice od cebre), čeprav je bila noč in so bili že vsi premraženi. Ljudje so tako »cepali« - zboleli so na pullacjih in mnogi podlegli. Vzrok je bil takemu početju to, da se eden od taboriščnikov ni vrnil v barako in so morali vsi čakati, da se povrne. Včasih tudi do 3h zjutraj. Zgodilo se je, da je taboriščnik jutranji apel, bodisi, da je imel drisko, ali kaj - zamudil je pač. Pred barakami so bili požarnovarnostni sodi polni vode, ki je pa zmrznila, saj je bilo okoli - 15 oC. Reveža, ki je zamudil, so, ko so prebili led v (11) sodu potunkali v tisto ledeno vodo. Ko so ga vzeli iz vode vsega premočenega, je moral z ostalimi stati na apelu kot ostali. Seveda je vsak podlegel, ker tega ni zdržal. Vzrok so bili kapoti ali sobni starešine, ki so bili bivši kriminalci ali zelo, zelo grobi - taki so imeli kontrolo nad ljudmi v baraki. Ni pa rečeno, da so bili sobni starešine vedno kriminalci. Lahko je bil tudi kateri drugi, a kriminalci so bili najbolj nevarni. Ostali ne. Eden izmed pripetljajev: Zjutraj, ko je prišel neki elektrotehnik k centrali in mu rekel »Vinko pass auf, Du bist aufgefallen«. Približno čez eno uro ga je prišel poklicati nekdo, da mora k Lagerkomandantu, ki ga je vprašal, če pozna nekega Aleksandra. Cene je seveda odgovoril, da ne. Nakar je skočil lagerkomandant in zakričal: »Kaj res svojega tasta ne poznaš?« in ga pričel klofutati. Cene je nato rekel: »Poznam svojega tasta, ampak pod imenom Saša.« Nato je vprašal: Kako je tast dobil naslov. Nakar je Cene rekel, da ko so prišli v taborišče, so v začetku lahko pisali domov. To so tudi potrdili Luksemburžani, ki so tam delali. Toda Ceneta je kaznoval lagerkomandant s premestitvijo v gradbeno podjetje HEILMANN&LITMANN, kar so smatrali za »štrafkomando«, ker so tam kopali oljnati škrlavec. V 10 dneh približno 60.000 m³. Bilo je zelo težko delo. Iz te gmote so škrlavec predelali v težko mineralno olje (12) iz katerega so med drugim pridobivali tudi bencin. Če je slučajno kak kadilec ukradel nekoliko tega bencina in z njim prižgal s prižigalnikom cigareto, je tako zasmrdil prostor, da so ga v najhujši zimi morali prezračiti. In to samo s prižigom ene cigarete! Ko je Cene na povratku v svoj biro povedal, kako je kaznovan, je rekel šef, da on ne pojde nikamor. In res ga niso poslali. Na gradbišču je bil edini strokovnjak za statiko in geodezijo. Ko ga je lagerkomandant kaznoval, se je oglasil njegov pomočnik in rekel: »Tega bi bili morali včeraj obesiti in ne tista 2 fanta. Prejšnji večer namreč so sklicali vse taboriščnike po končanem delu na dvorišče, kjer so obesili 2 mlada Rusa. Eden je imel 17, eden 19 let. Zelo sta se borila s svojimi krvniki. Zelo, zelo močno in težko je bilo. Morali pa so biti prisotni in gledati. Pismo, ki ga je Cene poslal, je poslal po Augustu Blepp-u, po

poklicu tesar, a je bil tu kot risar. Šel je v Rotwere in je tam oddal. V Schombergu je bilo nevarno. Med temi, ki so delali skupaj v sobi, je bilo 4-5 Luksemburžanov in Maks. Ti so bili med seboj bolj zaupni. Eden od Luksemburžanov je SS-ovcem popravljaj radio aparat. Vse radioaparate je razstavil in tako je pri vsakem aparatu po možnosti vzel kak (13) delček. Tako je končno napravil en radioaparat s katerim so potek skrivaj sledili poročilom in so bili na tekočem. To so poslušali zvečer, ko so šli ostali spat. Aparat so spravili v eno izmed gradbenih omar. V dnevni sobi so bile te omarice, ki so jim pravili Spint. Ponoči so potem pri taki omarici poslušali poročila, seveda le ta njihova skupina. Cene je v Schombergu močno otekel. Otekle so mu noge in otečen je bil do pasu. Če je hotel položiti nogo na stol, jo je moral dvigniti z rokami - Avitaminoza -. Ko so prišli iz Nokweilerja, so dobili novega komand fuhrereja in so dobivali približno 1 mesec korenje (v čorbi) in potem zelena odpadna jabolka. Od teh vitaminov je začela voda odtekati in počasi so oteklina minile. Drugače so zdravili avitaminozo s krompirjem, Cene je videl nekega cigana, ki so ga za avitaminozo zdravili s krompirjem. To je bilo v revirju (ambulanta - bolniška soba). Enkrat so dobili premog, ki ga je bilo treba spraviti v barako. Maks, risar in Cene so šli nakladat. Verjetno, da je Cene imel že malo gripe in se je pri tem delu prehladil. Mogoče se je že na Apel-prostorih prehladil. Močno se je potil - zjutraj se je ves prepoten zbudil in ni mogel vstati. Prva diagnoza je bila: revmatizem. Potem mu je na prsih nastala oteklina, ki se je širila proti pod pazduhi. Ležal je v (14) revirju. Oteklina se je od desne premaknila na levo do pod pazduhe. Pod pazduho je začelo postajati rdeče. Cene je pokazal zdravniku in ta je napisal: prehlajena gripa in je rekel, da ga bo operiral. Operirali so ga na mizi v predsobi, kjer se je delila hrana. (Kloroform na nosu) Pod pazduho ga je dvakrat prerezal in bolničar, neki kapo doma iz Komna (sin znanega gozdarja Kofola) mu je povedal, da je izteklo ven iz rane za eno skodelico gnoja. V rano so naredili drenažo z dolgim trakom, namočenim v rumeno-zelena tekočino (dezinfekcija) in so mu tisti trak vsak dan menjali. Zgornja rana se je kmalu zacelila, spodnja pa se precej časa ni zacelila. V revirju je bil cca 1 mesec in je tam pričakal Novo leto. Potem so ga premestili na blok in en teden je bil rekonvalescent. Več kot en mesec se ni smelo biti v revirju, sicer so poslali nazaj v Dachau ali kako drugo taborišče, ker je bilo to delovno taborišče. Oni so jih morali verjetno plačevati. Po enem tednu je šel zopet nazaj delat. Zelo šibak je bil, a v pisarni je bil vsaj na toplem. Apeli so bili pravzaprav najhujša poguba za zdravje. Ko je bil na ambulanti je prejel en paket, v katerem je prejel volnen pulover (doma sem ga prešla z vsemogočimi nitmi, da je izgledal star, ker smo slišali, da so nove obleke in slično vse pokradli. V paketu so bili še 3 zavitki cigaret in kava

pomešana s sladkorjem. 2 zavitka cigaret mu je zaplenil komandofuhrer z opazko: »Ti ne smeš kaditi.« Na Cenetovo prošnjo mu je le en zavitek pustil, enega je (15) sam obdržal, enega pa dal pisarju. Pustil mu je tudi kavo. Cene je od poslanih 33 paketov prejel 13. Prvi paket sem mu poslala, ko sem izvedela, da so ga poslali v Dachau. Odšla sem v pisarno, kjer so imeli tudi njihove naslove. Dobila sem naslov in mu ga poslala. Približno čez en mesec sem dobila listek, naj se oglasim na pošti. Tam so mi izročili moj paket, ki sem ga poslala Cenetu. Tokrat je bil v vreči od jute in vse kar je bilo v njem je bilo zdrobljeno in uničeno. Šele, ko je Cene iztihotapil pismo za domov, sem dobila novi naslov. V pisarni, kjer so mi dali za Dachau, so rekli, da je bil poslan naprej, a kam ni sporčeno. Ko sem Cenetov naslov prejela, sem mu prvi teden vsak dan poslala po en paket. Pakete sem mu pošiljala iz Ljubljane, potem znancev iz Kranja, iz Poljč in vedno od drugod - to je prvi teden. Kot rečeno, izmed 33 poslanih je prejel 13. Pozabila sem napisati, da je šel moj oče, ko na policiji ni nič opravil v TSS, kjer je bil takrat domobranski štab. Med drugimi oficirji je bil tam tudi Ing. Rudolf Škof, ki je bil očetov tovariš med profesorji na TSS in zelo rad ga je imel. Oče je šel k njemu in mu povedal, da s Ceneta aretirali in zaprli. Ing. Škof ni nastopil kot prijatelj, temveč se je zelo razburil in očetu rekel: »Tu smo vojaki in nimamo s civilisti kaj opraviti, ne morem pomagati.« jezil se je, da je Cene komunist. (Cene je bil namreč njegov ljubljenelec med dijaki, ker je bil tako zelo sposoben in ga je prof. Škof po maturi vzel k sebi v službo.) Oče je bil žalosten radi tega nastopa. (16) Kljub temu sem prepričana, da ga je on rešil najtežje kazni in govoril zanj na policiji. To sklepam, ker je mene poklical na policiji zloglasni Peter. Ko sem prišla tja, me je peljal v neko zelo majhno sobico. Ne spominjam se, ali je bila v I. ali v II. nadstropju. Posadil me je na stol tako, da sem gledala skozi okno - na dvoriščno stran. Vrata so bila za mojim hrbtom. Vsake toliko je nekdo z močjo odprl vrata. Niti pogledala oz. ozrla se nisem. Vrata je takoj zaloputnil. To je trajalo približno 2 uri. Po dveh urah je vstopil zloglasni Peter in mi pokazal fotografijo najboljše prijateljice od Mimi, Cenetove sestre. Milica Grilc. Vprašal me je, če jo poznam. Rekla sem, da ne in niti trznila nisem. Večkrat me je prašal in rekel: To smo našli v žepu pri vašem možu. Ali je res ne poznate? »Ne! Še nikoli je nisem videla« je bil moj odgovor. Bila je znana komunistka. Nato mi je rekel nekako tako: Veste vašega moža smo obsodili na najtežjo kazen. Rešili so ga naši prijatelji - njegovi znanci, ampak ne bo ostal v Dachau. Poslali smo ga v težje taborišče. Zdaj lahko greste domov.« Odšla sem in takrat sem bila prepričana, da sta zanj govorila Ing. Škof in Ing. Dimnik, ki sta bila v štabu v TSS. Grilčeva je bila vsak večer v hiši pri Mimi in tisti večer, ko so Ceneta aretirali, se je skrila za dimnik. UMIK (17)

Začetkom aprila 1945 so pričeli z umikom. Najprej so evakuirali bolnike. Med njimi je bil tudi Franc Kralj (Carli) iz Trsta in po poklicu bančni uradnik (prokurist v banki). Naložili so jih na vlak, in sicer odprti »loze«. Zgoraj je bila napeta mreža iz bodeče žice. Ljudje niso mogli notri stati. Transport do Dachau je trajal 5 dni in med potjo jih je dosti pomrlo (povedal Franc Kralj). Temperature so bile tudi še do 0oC in izpod. Kraju so vsi tihotapili odeje ni sicer po pregledu, ker so prej vse pregledali. On si je ovil tisto odejo okoli telesa in pokrtil s »plaščem«. Čez par dni so evakuirali ostale. Eno dopoldne so jih postrojili, vsakemu dovolili, da je vzel eno odejo. Janez Dovžan je dal Cenetu ene vojaške čevlje, s katerimi je odšel na pot - brez čevljev verjetno ne bi ni nikoli prišel domov. Evakuirali so jih okoli 600 - ti so ostali za peš pohod. Pohodi so bili v petostopih, toda kasneje se je kolona raztegnila. Stražarjev SS je bilo okoli 70. Približno na 10 mož en stražar. In kakor so bili v lagerju razdeljeni v 4 bloke - v tistem vrstnem redu so jih evakuirali. Stražarji so imeli tudi pse, dresirane na ljudi. Med potjo so lageraše obremenili z njihovo prtljago. Ko so šli skozi neko vas, so jim dovolili, da so ukradli voziček na 4 kolesa in so vso to prtljago vojaškega spremstva naložili nanj. (18) Komanda je bila potem vleči voziček. Med potjo so se menjavali. Spredaj 2, zadaj 4. Na klancih je bilo težko. Med potjo so jih stražarji silili, da so po vaseh za njih kradli kolesa. Precej se jih je na ta način izpremenilo v kolesarje. Stražarji so tudi pse prodajali po vaseh, ampak po nekaj urah so bili psi že za njimi. In na ta način so bili psi večkrat prodani. Evakuirali so jih le po stranpoteh. Nikoli po glavnih cestah. Prenočeavali so ves čas na prostem. Dovolili so pa, da so si zakurili ogenj, da so se malo pogreli. Dnevni obrok hrane: en košček kruha in eno drobno rezino margarine, tako da jim je na tem pohodu do Garmisch-Partenkirchna - Scharnitz - Wektaal če sešteje vso hrano cca 20 rezin kruha in eno margarino. Enkrat je dobil Cene 5 kuhanih krompirjev. Ta pohod je trajal cca 14 dni. Hodili so večinoma ponoči (da niso videli kod hodijo), medtem ko so podnevi bilo kje ležali. Takrat, pravi Cene, se je naučil na cesti bilokje ležati in zaspati. Odeje so jim pa v glavnem služile kot zaščita proti dežju. Spominja se, da so enkrat v dežju prišli do velike gorske kmetije (BauernHoff). Računali so, da jih bodo v dežjun spustili v šupo, a pred hišo je bila trata zalita z vodo. Lageraše so vodili v špiralo na tisti travnik in je padla komanda: »Niedersetzen - Niedarlegen« in so morali ležati v tisti mokroti. tam so prespali. Takrat je naslednji dan dobil tistih 5 krompirjev v oblicah. Komandfuhrer, ki (19) jih je odvil, jim je povedal, da tisto noč pred tem njihovim »bivakiranjem«, ko so jih umikali pred zavezniki, »Panzerspiter« so jih že skoraj dohitele, da se na tem begu pred njimi postrelili več kot 50 zapornikov. Pravilo je namreč bilo: Če omagaš, dobiš strel v tilnik

(fenickshuss) ali strel v hrbet. So mu pa rekli » Ne morem več pa mu mu je SSovec rekel Kar pojdi v gozd in ker so to smatrali za poizkus bega so ga ustrelili. Bilo je namreč tako: SS so vedeli, da če jih izpustijo z vajeti, se bodo razpršili, bodo morali krasti za preživetje in se bodo nad njimi tudi maščevali. Kje so se kretali, je Cene lahko presodil samo po urah, ki so jih morali prekorakati preko mostu in v kolikor niso bilki ponoči na pohodu, je tudi prebral kraje, kod se kretajo, a to je bilo zelo težko. Spominja se, da so prvo večjo reko prekoračili Donavo in reko Lech. Most čez reko Lech v kraju Lechbruck je bil pripravljen za miniranje in se je bal, da jih bodo tudi njih z mostom vred pognali v zrak. Pasirali so tudi mesto Kempter po bombardiranju in tam so jim dovolili, da si v enem skladišču neke tovarne konzerv vsak vzame eno mesno konzervo. Enkrat so prenočili na železniški postaji v GarmischPartenkirchnu, ko je bil tam mednarodni RK. Preničevali so v živinskih vagonih. Naslednji dan so jih vodili na juh proti Scharnitzu. Tam so jih pa zavrnili nazaj proti Garmisch-Partenkirchnu. (20) Ob tej priliki so videli na železniški progi Garmisch-Partenkirchn - Mittenwald (po spominu) 5 transportov bolnikov iz Dachaua. Ponoči so jih nagnali v ene senike ob cesti. Proti jutru so slišali streljanje in še v noči so jih pognali na pohod. Ko so korakali zopet nazaj po cesti proti Schmitzu, so hodili mimo visokih kupov mrličev iz katerih je pa bilo še slišati stokanje. Verjetno je bila to usoda ljudi, ki so jih videli ne železniški progi in slišali tisto streljanje ponoči. Nad Schmitzem oziroma pred prelazom na Tirolsko so se ustavili in Cene je zaprosil »Komandofuhrerja« - bivšega vojaka Wermachta - da jim je dovolil zakuriti ogenj in skuhati konzerve. Pri tem je Cene »naše ljudi« izrecno opozoril, da sme vsak napraviti samo nekaj grižljajev, ker sicer lahko dobi drisko in s tem je končana vrnitev domov. S komandofuhrerjem sta se po vsem tek, kar so doživeli - in ker je bilo razmerje med logoraši in stražo že 1 : 1, da nadaljujejo pot skupaj, ker jeto za obe strani edina rešitev. Logoraši so zaščiteni pod njihovo stražo, vojake (straža) pa ne morejo prisiliti za (Einsatz) t.j. za fronto. In tako so nadaljevali pot do Etraala, kamor jih je prišlo 29. V glavnem so bili Jugoslovani, 2 Belgijca. Tu so se tudi razšli s stražo. Na kolodvoru so bili potniški vagoni. Na tej poti čez prelaz na Tirolsko so naleteli na skupino žensk - Slovenke, ki so se vračale domov in eni, ki je bila Ljubljancanka, je Cene dal pošto - (21) listek - za dom. Dva izmed Slovencev sta se jim pridružila in prišla srečno preko Innsbrucka domov. Naslednji dan so rekli, da gre zadnji dan proti Švici , tako da so se s tem vlakom odpeljali brez straže iz Landeck proti Predaileser (V _____ in nato peš nadaljevali od reke Inn do Švicarske meje. (Reka Inn naredi tu koleno) (Maks in Janez sta bila ves čas v tej grupi.) Vsi ostali so nadaljevali pot proti Italiji. Med potjo so srečali njihovega komandofuhrerja, ki jih je

v času, ko je on vodil taborišče oskrbel z vitaminsko hrano, tj korenjem, zeljem in jabolki. Ob tej priliki jim je odredil, da vsak izmed njih dobi zajemalko vojaške čorbe, ki jim je prišla zelo prav. Nato so nadaljevali pot na sedlo in v tamkajšnji cestarski lopi za stroje prenočevali na pogradih. Sedlo na 1606 m visoko _____. Tam so videli zadnje nemške vojake. Od tam so se spustili na jug proti dolini reke Adiže in srečali ameriško vojsko, ki je bila ravno na počitku. Med njimi sta bila dva Slovenca, sinova slovenskih staršev, rojena v Ameriki, ki sta govorila slovenski dialekt Bloške planote tako odločno, kakor da nista nikjer drugje živela kot na Bloški planoti. Tam so dobili hrano iz UNRA paketov: cigarete, piškote in podobno. Ločili so se, ker so Amerikanci nadaljevali pot proti Severu, oni pa proti jugu v dolino Adiže. Tam je bil kraj Malis, kjer so šli na vlak in se peljali mimo Merama, Bocna skoraj do Trienta, ker vlak ni (22) vozil naprej zaradi minirane proge, mostov, itd. Naprej so zopet pešačili do Trienta, kjer se jih je zbralo beguncev z vseh strani okoli 5000 (pet tisoč). Nastal je problem preskrbe. Amerikanci so organizirali razvoz beguncev bilokam, v glavnem h Gardskem jezeru in tako se je zgodilo, da ni bilo več prostora za Ceneta na kamionu in je ostal samv Trientu. Prespal je na glavnem trgu sredi Treienta skupaj z večtisoči beguncev. Večerjal je porcijo hrane, ki jo je dobil v bližnjem samostanu. Naslednji dan so jih Amerikanci naložili na kamione in odpeljali do Verone. V Veroni se je Cene znašel sam od njihove skupine in iskal pot za nadaljevanje proti domu. Tu je srečal skupino Jugoslovanov, ki so mu povedali, da so jih Angleži prestregli na poti cca 20 km iz Verone z nalogo, da se morajo javiti v zbirnem centru in se podrediti organizacijam za vrnitev beguncev. Poiskali so skupaj ta zbirni center, ki je bil šele v izgradnji, Angleški vojak - pisar je bil Jugoslovan tako, da s sporazumevanjem niso imeli težav. Dobili so hrano in prenočišče na golih deskah. Cenetova skupina, ki se je odpeljala brez njega prejšnji dan iz Verone, je prišla popoldne za njim tako, da so bili zopet vsi skupaj. Angleži so jim povedali, da jih bodo repatrirali, ko bo stekel promet na železnici in to preko južne Italije in Dalmacije. Seveda s tem niso bili sporazumni, zato so poizkusili naslednji dan ponovno izhod iz Verone. Vozili so se s tramvajem proti zapadu do konca proge in nato nadaljevali pot proti Padovi. Pomagali so si z (23) avtostopom in na bilokoli način. Cene ve za sebe, da se je del poti peljal stoje na vlečnem drogu kamiona s prikolico. Držal se je za plahto, s katero je bil pokrit kamion. Ustavljali so tudi vojaške kamione, ki so vozili v smer Padove, toda vojaška policija MP je kamion obrnila nazaj v smeri Verone, od koder so prišli tako, da so se odrekli njihovi usluzi in nadaljevali s pešačenjem. Zvečer so srečno prispeli v Padovo, kjer so se javili pri Garibaldijevih, ti pa so jih odpeljali v katoliški Konvikt, kjer so dobili tudi večerjo in bi

lahko prenočevali na dvorišču z ostalimi begunci, toda vzbudili so kot Jugoslovani pozornost in so jih odpeljali v spalnice s posteljami in rjuhami. Razen tega je dobil vsak izmed njih kozarček jajčnega konjaka tako, da je bilo to njihovo prenočišče najboljše na celi poti in tu so srečali najprijaznejše ljudi. Po zidovih v mestih so pa že viseli plakati v tricolori: Trieste, Gorizia, Fiume, Zaara. In tako so videli, da se Italijani kljub njihovem porazu nočejo odeči krajem. Iz Padove so se odpeljali na kamionih skozi Mestre proti Vidmu. Tu so srečevali pa že naše begunce, tj belogardiste, ljotičevce, četnike, itd, ki pa jih niso preveč prijazno pozdravljali in so videli, da neposredno srečanje z njimi za njih ne bi bilo zdravo. Posebno v Mestrah jih je bilo mnogo. Ko so se peljali v Videm so videli, da je mesto polno vojaščine vseh mogočih držav in rodov. Zagledali so na poslopju neke šole naše zastave s peterokrako. (24) zvezdo. Tja so se tudi zatekli. V stavbi je bil odred partizanskega beneškega odreda. Pojasnili so jim, da morajo preden nadaljujejo pot, iti v 10 dnevno karanteno. Navdušeni seveda niso bili nad to novico, toda prvič v času kar so jih zapustile nemške straže, so se počutili varno v zaščiti partizanov, posebno še ker ni bilo zamisliti pešačenje ob tako pestri in njim sovražni reki beguncev. V času Cenetovega bivanja v Vidmu je moral napisati svoj življenjepis in to 6 dni zapovrstjo. Pošta, ki jo je poslal domov od tod iz Vidma ni nikoli prišla v Ljubljano, Ko je končana - 10-dnevna karantena, so jih mobilizirali, preoblekli v nemške uniforme in jih odpeljali v Gorizo in nato naprej v Avče kot beneško četo. Svoje dosedanje jetniško oblačilo je lahko vsak vzel s seboj. Cene jo je spravil in jo ima še danes. V Avčah so se vadili - vojaške vežbe - bili so sicer zelo žalostna vojska. O načinu vojaške vzgoje bi se dalo razpravljati. Cene je večkrat zahajal v hišo vaščana, ki so jim Nemci obesili sina pred hišo in sta ostala zakonca sama z neutolažljivo žalostjo. Tu so mu večkrat postregli s polento, kar je bilo zanj veliko razkošje. Tistih 10 dni, kolikor je bil v Avčah, si je najbolj opomogel. Čez kakih 10 dni so jih namreč zopet premestili v Gorico v poslopje bivše nemške realne gimnazije na cesti, ki pelje v Parmo. Dodelili so Ceneta v tzv. težki vod, v katerem je bil pa sam, spal je skupaj s podoficirji. Ob tej priliki je obiskal večkrat svoje sorodnike tj teto Amalijo, sestro mame in sestrične od mame, ki so bile gostilničarke pri Kranjcu na Senenem trgu v Gorici. To so (25) bile Roza, Marija in Đida (Lojzka). Iz Avč se mu je posrečilo obvestiti domače. Na osnovi tega obvestila sem se z očetom s Hermanom Slamičem in njegovo hčerko Bredo podala na pot po Ceneta v Avče. Herman je bil naš sošolec in takrat je bil oficir-poročnik in je razpolagal zasebnim avtom. Bencina nekaj smo imeli doma in sem ga dala Hermanu, da nas je na mojo prošnjo odpeljal po Ceneta. Najprej smo šli v Avče, tam so nam povedali, da so ga dan prej premestili v Gorico. Herman je šel v vojašnico in

vse uredil, da so Ceneta izpustili domov. Na osnovi poziva, da je podjetje mobilizirano k obnovi železniškega mostu v Borovnici so ga demobilizirali in naslednji dan smo se odpeljali. Prenočili smo še enkrat z družino pri teti Amaliji in naslednjega dne nas je Herman odpeljal v Ljubljano. Vrnili smo se na predvečer AFŽ 18. junija, ki je bil zelo bučno proslavljan z najhujšo eksplozijo razstreliva na kolodvoru ravno ko smo krasili za ta praznik vhodna vrata v hiši. Ta eksplozija je bila najhujša od vseh med vojno. N.pr. kolo od vecma je prineslo do Sv. Petra cerkve. Ko so štopali in potovali po Italiji niso mogli vedno skupaj potovati, temveč so se razkropili in lovili kot avtostoparji bilo kakšna prevozna sredstva, v glavnem tovarne avtomobile, na katerih je bilo vedno pa samo za par ljudi prostora, najtežje in tudi najnevarnejše so bile vožnje na strehah oz. plahtah, s katerimi so bili kamioni pokriti. Tako niso prišli vsi istočasno na isti kraj. (26) Odvisni so bili od prevoznikov in njihove dobre volje, zaradi česar tudi niso vsi prišli istočasno v Videm in končali v šoli - v varstvu partizanov, temveč so se nekateri peljali skozi Videm do Gorice in naprej v Ljubljano. Maks je bil med temi srečneži. Tovarišija, ki jo je zapustil Cene po demobilizaciji v Gorici, se je šla vojake - partizane do ponesrečenega pohoda na Trst. Tam je bila četa razformirana in so se vsi srečno vrnili domov. Med njimi tudi Janez Dovžan, ki se je izkazal ves čas za najboljšega tovariša, tako v internaciji, kakor tudi na pohodu domov. II. DEL POVOD ZA CENETOVO ARETACIJO (27) Cene je delal na Kmetijski poskusni in kontrolni postaji, kjer so zbirali denar za Slovensko narodno pomoč (SNP). Bil je namenjen za pomoč družinam padlih borcev, ki so ostali brez sredstev. (Cene je tam končal I. etapo Kmetijske poskusne in kontrolne postaje in tudi poleg nje stanovanjsko hišo.) Na Kmetijski poskusni in kontrolni postaji je bila javka. Tam je dobil Cene denar. Bil e povezan z Ing. Jesihom (elektroinženirjem pri Mostu na Vodnikovem trgu). En mesec je prišel on po denar, drugi mesec pa so jih že odkrili. Tam je Cene izvedel, da so pred njim zaprli Ing. Faturja, ki je bil njegov predhodnik in v zaporu se je pa srečal s člani kolodvorskega kvarta, s katerimi se preje ni poznal. Z isti transportom, ko so ga poslali v Dachau, so poslali tudi njih. Tam so se razšli. Cene je uvidel, da ima v Dachau dosti znancev. Istočasno z njim je šel tudi direktor Stavbne Družbe Lunaček (pravnik), ker so odkrili, da je on dajal prispevke OF v Stavbni družbi. Denar, ki so ga izročili Cenetu, je prinesel domov in povedal meni, kje je in koliko ga je. Ker so odmerili točne zneske izplačanih prispevkov za SNP, je moral povedati, kdo mu je izročil ta denar, posebno še radi tega, ker je domneval, da so dotični priprti in da so ravno od njih izvedeli, komu in koliko so dali denarja, Cenetova domneva je bila potrjena, ko so ga po zaslišanju premesstili v t.zv. »Podmornico«, kjer je tudi vse navedene srečal. Pri

naslednjem zasliševanju je povedal, da hranita denar doma, nakar so ga naslednjo noč odpeljali domov, kjer so denar dobili. Spremljevalci so se zadovoljili s prejetim denarjem (cca. 45.000 Lir) in ga niso več zasliševali. Po izjavah ostalih sotrpinov so tako nabrana finančna sredstva služila za »izlete« v Trst. Po vojni je izvedel od Ing. Jesiha, da je bil pred Cenetom aretiran v Gestapu in zaprt na sodišču, zato ga tudi ni bilo več po zbran denar. Pri zaslišanju je Ing. Jesiha opisal kot neznano osebo, nizke močne rasti, oblečenega v usnjen površnik, najbolj podoben kakemu šoferju ali mesarju, kar je bilo živo nasprotje njegovega izgleda. Denar, ki je bil doma sem jaz takoj naslednji dan po Cenetovi aretaciji odnesla po njegovem nasvetu k Tkačevom in ga dobila tudi nekaj. Vrnila sem ga potem mojega očeta OF.

9.2 Anketni vprašalnik

Resnica in upodobitev groze: primerjava pričevanj in filmske upodobitve življenja v koncentracijskem taborišču

Sva Ostap In Jan, letos delava raziskovalno nalogo na temo koncentracijskih taborišč in pričevanj o holokavstu. Prosiva te, da si vzameš nekaj minut in prebereš priložene vire ter rešiš najino anketo.

Pomagalo bi, če pogledaš/ si pogledal filma Schindlerjev seznam in Savlov sin.

Hvala

* Indicates required question

1. Ali se zanimaš za zgodovinska dejstva o holokavstu*

Da

Ne

2. Ali imaš drugačne vrednote do sočloveka, ker poznaš dejstva o holokavstu*

Da

Ne, poznavanje dejstev o holokavstu ne vpliva na moje vrednote

Ne, ne poznam dejstev o holokavstu

3. Ali ti poznavanje dogodkov holokavsta krepi prizadevanje za mir v družbi*

Da

Ne

4. Ali si prizadevaš, da se taki dogodki nikoli več ne bi ponovili*

Da

Ne

5. Na kakšen način?*

Sem aktiven državljan (volim...)

Širim znanje o holokavstu

Izobražujem se o holokavstu

Spremljanje novic

nič od tega

Other:

6. Ali ti je poznavanje dogodkov holokavsta pomagalo pri oblikovanju mnenja in stališča o družbi*

Da

Ne

7. Ali se ti zdijo filmi na temo holokavsta posneti na podlagi pričevanj*

Da

Ne

8. Kateri dogodki so se ti najbolj vtisnili v spomin*

Schindlerjev seznam

Savlov Sin

Pričevanja v pismih

Nič od tega

9. Kaj ti je najbolj spodbudilo razmišljanje o dogodkih holokavsta*

Schindlerjev seznam

Savlov sin

Pričevanja v pismih

Nič od tega

10. Ali se ti zdi pomembno ohranjati pisna pričevanja o dogodkih holokavsta*

Da

Ne

Odsek pisnih pričevanj:

"Značilno za taborišče je bilo, da nikoli zvečer, ko si se vrnil z dela nisi vedel, kaj te tam čaka. Zgodilo se je, da so morali ostati zunaj, čez kakšno uro stanja in čakanja, ko so se že vsi tresli od mraza, so ukazali: »Slecite plašče« (to so bile halje), čez kakšno uro pa še »Slecite jopice (jopice od cebre), čeprav je bila noč in so bili že vsi premraženi. Ljudje so tako »cepali« - zboleli so na pullacdih in mnogi podlegli. Vzrok je bil takemu početju to, da se eden od taboriščnikov ni vrnil v barako in so morali vsi čakati, da se povrne. Včasih tudi do 3h zjutraj. Zgodilo se je, da je taboriščnik jutranji apel, bodisi, da je imel drisko, ali kaj - zamudil je pač. Pred barakami so bili požarnovarnostni sodi polni vode, ki je pa zmrznila, saj je bilo okoli - 15°C. Reveža, ki je zamudil, so, ko so prebili led v sodu potunkali v tisto ledeno vodo. Ko so ga vzeli iz

vode vsega premočenega, je moral z ostalimi stati na apelu kot ostali. Seveda je vsak podlegel, ker tega ni zdržal. Vzrok so bili kapoti ali sobni starešine, ki so bili bivši kriminalci ali zelo, zelo grobi - taki so imeli kontrolo nad ljudmi v baraki. Ni pa rečeno, da so bili sobni starešine vedno kriminalci. Lahko je bil tudi kateri drugi, a kriminalci so bili najbolj nevarni. Ostali ne."